

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

**Філологічний факультет
Кафедра германської та слов'янської філології**

Роман В. В.

ВСТУП ДО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія (Германські мови та
літератури (переклад включно))

Дніпро-Слов'янськ – 2023

УДК 811.111(075.8)
Р69

Затверджено на засіданні Вченої ради ДВНЗ «ДДПУ»
(протокол № 9 від 29.06.2023 р.)

Укладач:

Роман В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «ДДПУ».

Рецензенти:

Руденко М. Ю., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Радзієвська О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент (кафедра іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»);

Роман В. В.

Р 69 Вступ до перекладознавства : навчально-методичний посібник. Дніпро-Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2023. 72 с.

Представлений навчально-методичний посібник пропонує сучасний структурований матеріал з програмної тематики, що сприятиме ґрунтовній фаховій підготовці здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Матеріал посібника розрахований як на аудиторну, так і на самостійну роботу здобувачів для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно)) денної та заочної форми роботи. Посібник сприятиме систематизації знань із зазначеної теми та формуванню спеціальних фахових компетентностей.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Тема 1. Питання перекладності та неперекладності:	5
Питання для самоконтролю	16
Тема 2. Види перекладу	17
Питання для самоконтролю	31
Тема 3. Теоретичні основи теорії перекладу	32
Питання для самоконтролю	41
Тема 4. Теоретичні основи теорії перекладу	42
Питання для самоконтролю	50
Тема 5. Лексико-семантичні проблеми перекладу	51
Питання для самоконтролю	56
Тема 6. Граматичні проблеми перекладу	57
Питання для самоконтролю	60
Тема 7. Основи професійної діяльності перекладача	61
Питання для самоконтролю	70
Список використаної літератури	71

ВСТУП

В 1930-х роках ХХ століття було введено перекладознавство як самостійну дисципліну та розділ мовознавства. На сьогодні в цій галузі наукових досліджень сформувалися стійкі традиції. З теоретичного та лінгвістичного погляду перекладознавство взаємодіє з соціолінгвістикою, психолінгвістикою, порівняльно-історичним, типологічним та зіставним мовознавством, граматиною тексту і відноситься до концепцій, таких як мова і мислення, мовна картина світу, мова і культура.

Цей навчальний посібник містить матеріал згідно з теорією, що розглядає переклад як акт міжмовної комунікації. Це дозволить здобувачам засвоїти матеріал, розглядаючи конфігурації мовних функцій у конкретних мовах та розрізняючи їхні засоби мовного вираження.

Навчальна дисципліна «Вступ до перекладознавства» виступає як вступний курс у підготовці сучасних фахівців у сфері перекладу та міжкультурної комунікації.

Основною метою вивчення цієї дисципліни є ознайомлення здобувачів з предметом перекладознавства та його основними розділами, а також формування термінологічної бази в цьому напрямку філологічної науки.

ТЕМА 1. ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДНОСТІ ТА НЕПЕРЕКЛАДНОСТІ:

ПЛАН

- 1. Аналіз з історичного та сучасного погляду.**
- 2. Огляд основних типів перекладу.**

1. Аналіз з історичного та сучасного погляду

Проблема перекладності/неперекладності представляє собою ключовий аспект в галузі сучасної науки про переклад. Для кращого розуміння цієї проблеми ми хочемо висловити дві важливі зауваження, які розкриють наше ставлення та обґрунтування.

По-перше, проблема перекладності/неперекладності не тільки належить до найдавніших в історії перекладу, але й є однією з найскладніших, включаючи різноманітні аспекти, такі як мова, мовлення, текст, контекст, психологія, психолінгвістика, культурологія, та нормативні аспекти. Дослідник повинен усвідомлювати нероздільність та взаємодію всіх можливих аспектів цієї проблеми, зосереджуючись, зокрема, на мовних чинниках перекладності/неперекладності, які мають текстуальну релевантність. Іншими словами, ми не цікавимося лише відсутністю еквівалентів між різними рівнями мовних систем, але також тим, які труднощі виникають при відтворенні елементів, актуалізованих автором у тексті, що перекладається. Це вказує на те, що неперекладність може бути як системною, так і ситуативною (контекстуальною) проблемою.

По-друге, проблема перекладності/неперекладності має різні можливі варіанти вирішення, включаючи визнання абсолютної неперекладності або абсолютної перекладності, а також прийняття проміжної позиції часткової (відносної) перекладності/неперекладності. З цим пов'язане уточнення термінів "перекладність" та "неперекладність".

Отже, неперекладність не обов'язково означає абсолютну неможливість перекладу, але вказує на труднощі у відтворенні певних мовних або текстових елементів з урахуванням їхнього контексту та текстуальних особливостей.

Проблема перекладності/неперекладності є важливим аспектом в сучасній науці про переклад. Для належного розуміння цієї проблеми ми вважаємо за важливе висловити два ключові коментарі.

По-перше, ця проблема має старовинні коріння і належить до найскладніших аспектів перекладу. Вона охоплює різноманітні аспекти, такі як мовний, мовленнєвий, текстуальний, контекстуальний, психологічний, психолінгвістичний, культурологічний, та нормативний. Дослідник повинен розглядати ці аспекти як нероздільні та взаємопов'язані, усвідомлюючи при цьому різноманітність проблеми.

Пріоритетним об'єктом дослідження вважаються мовні чинники перекладності/неперекладності, особливо ті, які мають текстуальну релевантність. Фокус ставиться на труднощах відтворення елементів, які автор актуалізує у тексті, що перекладається, замість вивчення відсутності еквівалентів між окремими рівнями мовних систем.

По-друге, проблема перекладності/неперекладності має кілька можливих варіантів розв'язання. Це включає визнання абсолютної неперекладності чи абсолютної перекладності, а також проміжний варіант часткової (відносної) перекладності/неперекладності. Терміни "перекладність" та "неперекладність" потребують уточнення.

Неперекладність не обов'язково вказує на повну неможливість перекладу, але свідчить про труднощі в повному і повноцінному відтворенні змісту оригіналу. Це концепція, яка неодноразово виокремлювалася в історії перекладу, починаючи з Данте Аліг'єрі та закінчуючи роботами сучасних дослідників, що аргументують неможливість абсолютно точного відтворення всіх нюансів мови та змісту оригіналу в перекладі.

Причин декілька і їх можна згрупувати за сферою впливу.

1. Соціально-політична причина: Період після Великої французької революції та війн Наполеона сприяв формуванню національної свідомості в Європейських народах, що призвело до активної розбудови національних мов та літератур. Процес цей часто включав переклад як основний елемент цього становлення.

2. Ідеологічна причина: Панування ідеалізму в філософії призвело до утвердження тези про обмеженість пізнання світу через суб'єктивний характер сприйняття. За такого світогляду, об'єктивна реальність стає непізнаваною, а отже, переклад стає неповністю можливим, оскільки світ художніх творів не може бути абсолютно витлумаченим або переданим іншою мовою.

3. Літературна причина: Переважання романтизму в літературі, особливо віршованих творів, ускладнювало інтерпретацію та переклад через використання рим, ритму, та інших літературних прийомів. Це призводило до усвідомлення складнощів перекладу, особливо враховуючи символічний характер багатьох творів.

4. Наукова причина: З формуванням нової наукової дисципліни - лінгвістики - пов'язане виникнення ідеї неперекладності. Видатний лінгвіст Вільгельм фон Гумбольдт вніс важливий внесок, висловлюючи сумніви у здатності повноцінного перекладу через різницю між мовами та наголошуючи на труднощах вибору між вірності оригіналу та особливостями мови перекладача.

Гумбольдт, визнаний німецький мислитель та гуманіст, належав до людей широких інтересів, охоплюючи філософію, літературознавство, класичну філологію, теорію мистецтв та переклад. Однак його головною справою вважалася лінгвістика, яку він вважав батьком-засновником. Гумбольдт перекладав твори Есхіла та Піндара, але його основний внесок пов'язаний з розвитком лінгвістики.

Його інтерес до мови базувався на переконанні, що мова має потужність наблизити людину до розкриття таємниць людства та виявлення особливостей

(«характерів») народів і їхньої ментальності («дух народу»). Гумбольдт вважав, що порівняльне дослідження мов, яке згодом стало окремим науковим напрямком – порівняльним мовознавством, є ключем до вирішення цих складних питань.

Основна мета Гумбольдта полягала в встановленні зв'язку між мовою та мисленням. Він висунув гіпотезу про єдність мови та мислення, відкидаючи ідею про домінуючу позицію мислення, що виражається мовою, яка не бере участі у формуванні думок. Замість цього, він розвивав позицію про те, що мова є «інтелектуальним інстинктом», або законом, що обумовлює функції розумової сили людини.

Гумбольдт висловлював концепцію мовного детермінізму, за якою світ, виражений засобами певної мови, визначається поняттями, що виражаються у цій мові, і це визначає спосіб, яким свідомість людини сприймає світ. У його дослідженнях він також торкався соціально-філософських аспектів, розглядаючи взаємодію між поняттями «народ» і «мова».

Гумбольдт визнавав, що народ (або нація) є формою індивідуалізації людського духу, яка має мовний статус. Він стверджував, що специфіка нації головним чином проявляється у мові, оскільки розподіл людства на народи відбувається за мовним критерієм. Таким чином, він розвивав ідею про кореляцію між мовою і «духом народу», визначаючи останній як вищий принцип, що обумовлює специфіку мов та їхню відмінність.

Проте, Гумбольдт визнавав, що це поняття є складним, оскільки дух народу потребує пояснення через мову, але мова в свою чергу трактується як «чинник його створення». Це створює зачароване коло, де дух народу формує мову, але визначається нею.

Вчений висловлює тезу, що різні мови не просто надають різні форми позначення одного й того ж предмета, але і відображають його різне "бачення" чи сприйняття. Поняття "мовного світобачення" стає ключовим для розуміння основ комунікації, зокрема, міжмовної та міжкультурної. Суть його ідеї

полягає в тому, що люди розуміють один одного не тільки через передачу знаків предметів, але і через спільне торкання до однієї ланки ланцюга чуттєвих уявлень. Це спільне торкання викликає в суб'єктів комунікації схожі, хоча не завжди ідентичні, смисли.

Попри це, Гумбольдт, будучи обдарованим перекладачем, вважав, що переклад є можливим на практиці, навіть при існуючих мовних та ментальних відмінностях між представниками різних націй. Його позиція полягала в тому, що експерименти з перекладом показують, що кожна ідея може бути відтворена у будь-якій мові, хоча із різним ступенем вдалості. Однак він наголошував, що це стосується не лише загальної спорідненості мов та гнучкості понять, але також і особливостей кожної мови, які органічно вплетені у її структуру і не можуть бути перенесені без спотворення.

Таким чином, хоча деякі елементи можуть бути універсальними, значна частина змісту кожної мови залежить від її конкретної форми та є органічною частиною культурного контексту. Це створює виклик для перекладача відтворити не лише слова, але й унікальний дух та культурний вимір мови.

Сучасне перекладознавство вирішує суперечку про перекладність, визнаючи, що кожна розвинена мова сама по собі є потужним інструментом для передачі змісту, вираженого іншою мовою, враховуючи і форму, і зміст. Засоби мови перекладу використовуються не для копіювання формальних особливостей мови оригіналу, а для передачі функцій, які виконують виразові одиниці оригіналу.

Необхідність відтворення окремих елементів оригіналу виникає не тільки з їхньої формальної специфіки, але й з їхніх смислових та художніх функцій, які можна передати лише на основі вивчення та передачі смислових зв'язків між елементами, які утворюють систему (де мова розглядається як система та текст розглядається як система).

Сучасна практика перекладу підтверджує принцип перекладності. Практика показує, що елементи, які відхиляються від норми, особливо в мові

оригіналу (такі як діалектизми, жаргонізми і т.д.), можуть бути викликані важкістю передачі. Однак винахідливість перекладача дозволяє знаходити вихід навіть у таких ситуаціях. Загалом можна стверджувати, що принцип перекладності підпадає певним обмеженням, особливо коли оригінал значно відхиляється від норм літературної мови.

Олександр Фінкель, видатний український перекладач і вчений, вказує на реальну можливість перекладу, якщо враховувати обмеження та не ставити завдань, які завідомо недосяжні. Визначення адекватності як абсолютного збігу у всіх деталях відхиляється, і відмова від такої хибної думки робить переклад цілком можливим.

У теоретичному сенсі виділяється три аспекти на користь гіпотези перекладності:

1) Перекладність аналізується в контексті холистичного підходу до вирішення антиномії "ціле – частина". Філософське уявлення про взаємовідносини між цілим і частинами виражається через антиномії, зокрема тезою "ціле – все, частина – ніщо". Такий підхід, який підкреслює незведення цілого до його частин і здатність цілого набувати нових властивостей, отримав назву "холізм".

Методологічне положення, яке визначило розвиток ідеї перекладності, полягає в твердженні про діалектичне співвідношення між текстовими частинами та текстовою цілісністю. Це привело до утвердження принципу структурності, що визначає перекладність навіть у випадку, коли ціле складається з елементів, які не є безпосередньо перекладними. Втрата окремих елементів перекладу не призводить до того, що текст стає неперекладним, що це стає очевидним лише після того, як текст вже перекладений і порівняно з оригіналом.

Основне поняття перекладності визначається через ідею перекладацької еквівалентності, що підкреслює потребу розрізнення перекладності на рівні окремих сегментів тексту та перекладності на рівні всього тексту. Згідно з

Леонідом Бархударовим, еквівалентність перекладу досягається не на рівні окремих елементів тексту, а на рівні тексту в цілому. Він вважає, що існують окремі елементи, які не піддаються простому перекладу, але немає текстів, які було б абсолютно неможливо перекласти.

2) Підхід до перекладності, базований на виражально-зображувальному потенціалі мови перекладу, підтримується доводами про "розвиненість мови". Цей підхід визначає мову як систему, що має ієрархічну структуру та здатність комбінувати мовні одиниці для передачі інформації. З одного боку, це дозволяє комбінувати наявні мовні елементи для відтворення необхідної інформації. З іншого боку, в разі потреби можна створювати нові мовні одиниці, використовуючи елементи нижчого рівня, такі як морфеми чи фонеми, для позначення нових референтів чи заповнення міжмовних культурних прогалів.

Ця властивість мови передбачає здатність до опису нових фактів та ситуацій в необмеженій кількості, що робить мову комунікативно цінною. За словами Бархударова, ця здатність до описування нових ситуацій є необхідною для пізнання та зробила б прогрес людства неможливим, якби мова не володіла цією властивістю. Цей аспект уможливорює передачу, засобами іншої мови, ситуацій, що є специфічними для життя конкретного народу чи країни, і які не мають аналогів в інших культурах та країнах.

3) Підхід до перекладності з позицій динамічності мовного розвитку враховує не лише глобальні парадигмальні зміни в уявленнях про переклад, але й розглядає широкий спектр мовних засобів, які в певних мовних системах, культурах або періодах часу вважаються неперекладними або, принаймні, трудно піддаються відтворенню іншими мовами. Більшість лінгвістичних теоретиків усвідомлюють безглуздя ідеї абсолютної, повної перекладності, і віддають перевагу більш поміркованому підходу, який можна назвати "серединним шляхом" чи "відносною перекладністю тексту".

Динамічна природа мовного розвитку виступає ключовим фактором у визначенні перекладності. Це означає, що мови постійно змінюються, і ця динаміка створює особливості, які можуть бути важкими для передачі іншими мовами. Максим Рильський підкреслює, що пріоритет перекладності визначається творчим підходом. Це означає, що перекладач, навіть обмежений словниковим запасом своєї мови, повинен сміливо розширювати межі, використовуючи іноземні слова і вирази, і навіть творчо створювати нові слова відповідно до законів і особливостей своєї рідної мови. Такий сміливий підхід дозволяє перекладачам ефективно передавати сенс та виражальність текстів, навіть коли стикаються з мовними явищами, які можуть здаватися неперекладними.

2. Огляд основних типів перекладу

Жанрово-стилістична класифікація перекладів, враховуючи особливості стилю та жанру оригіналу, визначає два основні типи перекладу: художній (літературний) та інформативний (галузевий).

Художній переклад відноситься до перекладу творів художньої літератури, які відрізняються від інших мовленнєвих творів своєю пріоритетною художньо-естетичною функцією. Основною метою художнього твору є досягнення естетичного враження та формування художнього образу. Це відрізняє художнє мовлення від інших видів комунікації, які акцентують увагу на інформативному змісті. Іншими словами, художній переклад має на меті створення мовного твору, який здатний викликати художні враження у читача та максимально наблизитися до оригіналу.

В межах художнього перекладу можна виділити підвиди, такі як переклад поезії, драматичних творів (драми, комедії, трагедії), сатиричних творів, пісень тощо. Проте, загалом, це виокремлення підвидів художнього перекладу є умовним і залежить від жанрових особливостей оригіналу.

Інформативний переклад охоплює текстові матеріали, основна мета яких - надання конкретної інформації, а не формування художньо-естетичного враження на читача. До цього типу текстів відносяться наукові, ділові, громадсько-політичні та побутові матеріали. Сюди також включаються переклади нарисів, описів подорожей та інших схожих творів, де інформативне повідомлення є переважаючим.

Розподіл на художній та інформативний переклад вказує лише на основну функцію оригіналу, яку слід відтворити під час перекладу. У випадку інформативного перекладу підвиди визначаються залежно від того, до яких функціональних стилів чи галузей діяльності належать перекладувані тексти. Важливо, щоб функціонально-стилістичні особливості оригіналу також відображалися в перекладі. Таким чином, виділяються підвиди, такі як переклад наукових матеріалів, науково-технічних матеріалів, офіційно-ділових матеріалів, газетно-журнальних публікацій тощо.

Додатково, розглянемо класифікацію текстів перекладу з іншого ракурсу. Катаріна Райсс, німецька дослідниця, спираючись на теорію функцій мови, визначає три основні функції мови: опису (повідомлення інформації), вираження (емоційно-експресивні характеристики) і звернення (заклик до дії або реакції). Вона пропонує виділити три типи текстів перекладу, додаючи четвертий - аудіомедіальний. Кожен з цих типів пов'язаний з завданнями перекладу та передбачає відтворення конкретного ефекту у реципієнта.

Також Альбрехт Нойберт виділяє чотири типи текстів, базуючись на прагматичній орієнтації. Перший тип передбачає спільні цілі в аудиторії вихідної мови та цільової мови, що дає найвищий ступінь перекладності. Другий тип відзначений відносинами, що притаманні лише аудиторії вихідної мови, що робить їх принципово неперекладними. Тексти третього типу, хоча і створені для аудиторії вихідної мови, можуть виражати загальнолюдські потреби та проблеми, що впливає на їхню перекладність. Четвертий тип,

створений для однієї мови, але передбачений для перекладу іншою, вважається високоперекладним за прагматичними відносинами.

Письмовий переклад - це форма перекладу, при якій мовні твори, що функціонують у вигляді текстів оригіналу та текстів перекладу, стають фіксованими і доступними перекладачу для повторного використання. Це дозволяє перекладачу неодноразово працювати з конкретними частинами тексту, порівнювати їх із відповідними частинами перекладу, а також вносити необхідні зміни до тексту перекладу до того, як він потрапить до реципієнта, завершуючи тим самим процес перекладу.

Усний переклад - це варіант перекладу, при якому оригінал та його переклад взаємодіють у вигляді усного мовлення, і перекладач не може повторно переглядати або виправляти переклад після його виконання. Цей тип перекладу може відбуватися паралельно з сприйняттям оригіналу або відразу після його завершення. Існують два підвиди усного перекладу: синхронний та послідовний.

Синхронний переклад - це форма усного перекладу, при якій перекладач, слухаючи мовлення оратора, практично одночасно вимовляє переклад. Зазвичай це відбувається за допомогою технічних засобів у спеціальній кабінеті, де мовлення оратора подається перекладачу через навушники. Синхронний переклад вимагає від перекладача високої швидкості реакції та здатності одночасно слухати, перекладати і говорити.

Послідовний переклад - це інший тип усного перекладу, при якому перекладач починає перекладати після завершення ораторського виступу. Розмір відрізка тексту, який перекладається, може бути різним, а великі частини тексту вимагають у перекладача утримання в пам'яті значної кількості інформації. Якщо текст дуже обширний, перекладач може вести запис ключових моментів для полегшення процесу перекладу.

Ці обидва види усного перекладу - синхронний і послідовний - мають свої виклики і вимоги до навичок перекладача, таких як точне артикульоване

мовлення, швидкість реакції, високий рівень концентрації та фізична витривалість.

У письмовому перекладі текстові матеріали, які становлять результат міжмовного спілкування (оригінальний текст та його переклад), фіксуються у вигляді сталих текстів, до яких перекладач може звертатися неодноразово. Це створює можливість для перекладача повторно розглядати фрагменти оригіналу, порівнювати їх з відповідними частинами перекладу та вносити будь-які необхідні зміни до тексту перед його передачею реципієнту.

З іншого боку, усний переклад включає в себе елементи письмового перекладу і навпаки. Прикладом може бути ситуація, коли письмовий перекладач отримує текст оригіналу на плівці, диску чи електронному носії, або ж записує переклад на диктофон чи передає його друкарці. У будь-якому випадку цей вид перекладу залишається письмовим, оскільки обидва тексти існують у фіксованій формі, доступній для повторного використання.

Важливим аспектом розрізнення між письмовим та усним перекладом є часовий фактор. Письмовий переклад, який здійснюється на папері або іншому носії, має менш жорсткі обмеження часу порівняно з усним перекладом. Останній вимагає від перекладача миттєвої реакції, артикуляції та вміння швидко обирати відповідники без можливості розгляду альтернатив або звертання до словників.

Додатково, письмовий та усний переклад розрізняються за характером зв'язків з учасниками міжмовного спілкування. У письмовому перекладі звичайно відсутні прямі або зворотні зв'язки з комунікантами. Процес перекладу відбувається без безпосередньої взаємодії між ними, і міжособові відносини не мають визначального значення. З іншого боку, усний переклад відбувається у прямому мовленнєвому контакті з учасниками, де перекладач повинен забезпечити взаєморозуміння та спілкування між ними.

Питання для самоконтролю:

1. Які аспекти входять до проблеми перекладності/неперекладності, згідно з висловленими зауваженнями, і чому вони визначаються як нероздільні та взаємопов'язані?

2. Яким чином дослідження проблеми перекладності/неперекладності враховує мовні чинники, зокрема ті, які мають текстуальну релевантність, та чому це важливо для розуміння проблеми?

3. Які можливі варіанти розв'язання проблеми перекладності/неперекладності висвітлено у висловлених зауваженнях, і як вони визначаються уточненням термінів "перекладність" та "неперекладність"?

4. Як пояснюється концепція неперекладності в контексті змісту тексту, і чому вона не обов'язково вказує на повну неможливість перекладу?

5. Які соціально-політичні, ідеологічні, літературні та наукові причини визначають труднощі в повноцінному відтворенні змісту оригіналу при перекладі, згідно з наведеними прикладами?

6. Як Гумбольдт розвивав концепцію мовного детермінізму і яку роль відігравав у встановленні зв'язку між мовою та мисленням, а також у розумінні специфіки націй через мову?

7. Які аспекти культурного контексту та мовної структури визначають труднощі для перекладу, зокрема відзначені Гумбольдтом, і як це відображається у викликах для перекладача відтворити дух та культурний вимір мови?

8. Як сучасне перекладознавство розв'язує суперечку про перекладність, особливо з урахуванням розвитку мов та розглядає принцип перекладності на рівні окремих сегментів тексту та в цілому?

ТЕМА 2. ВИДИ ПЕРЕКЛАДУ

План

1. Усний послідовний переклад.
2. Синхронний переклад.
3. Переклад з аркуша.
4. Комунальний переклад.
5. Письмовий переклад.
6. Машинний переклад.
7. Комплексна класифікація типів перекладу.

1. Усний послідовний переклад.

Усний послідовний переклад – це специфічна форма перекладу, яка викликає великий інтерес соціуму, і ймовірно, збереже свою актуальність і в майбутньому. У цьому методі перекладу перекладач слухає виступ оратора або співрозмовника та перекладає на слух короткий фрагмент тексту, що зазвичай складається із 1-2 фраз або невеликого фрагменту. Такий переклад часто отримав назву "абзацний-фразовий переклад".

Зазвичай перекладач перебуває поруч із промовцем, що дає можливість спостерігати за мімікою та жестикуляцією оратора для кращого розуміння його висловлювань. Проте іноді перекладач може знаходитися поза видимістю аудиторії, в кабіні чи за сценою, і отримувати мову через навушники; у цьому випадку можливість спостерігати за оратором хоча б здалеку є надзвичайно важливою. Основне завдання усного послідовного перекладача полягає в тому, щоб запам'ятати сенс значущого фрагмента тексту і потім передати його на іншу мову, зберігаючи не тільки інформацію, але й стиль оратора, а також емоційний заряд. Емоції, які висловлює оратор у своїй промові, важливо передати в перекладі.

Отже, для такого перекладу необхідно мати розвинену пам'ять, здатність на ходу орієнтуватися в стилі та володіти акторськими навичками. Висока швидкість – ще один важливий аспект усного послідовного перекладу. Вона

повинна відповідати швидкості усного мовлення оратора: якщо оратор говорить швидко, перекладач повинен вказати швидкість мови оратора, і навпаки. Паузи між промовою оратора та їх відтворенням перекладачем мають бути мінімізовані.

Найпростіший для перекладача варіант усного послідовного перекладу - це переклад офіційних доповідей, повідомлень або виступів. У такому випадку, як правило, можна отримати текст доповіді заздалегідь або хоча б дізнатися про її тему. Перекладач має можливість підготуватися, вивчивши текст, і взяти до уваги особливості теми за допомогою "тезаурусу" – списків слів із відповідниками. Однак в усному перекладі завжди є елемент несподіванки, оскільки оратор може змінити або розширити текст, відхилитися від теми. Тому усний перекладач повинен мати психологічну готовність до непередбачуваних обставин.

Усний послідовний переклад може бути одностороннім чи двостороннім. Односторонній варіант передбачає, що перекладач перекладає лише з іноземної мови на рідну або навпаки, в той час як інший перекладач виконує протилежний напрямок перекладу. У сучасній міжнародній практиці вважається перевагою. Двосторонній переклад означає, що той самий перекладач виконує всі переклади, як з іноземної мови на рідну, так і навпаки. Підкреслимо, що якість перекладу з рідної мови на іноземну і якість перекладу з іноземної мови на рідну виявляють певні розходження. При перекладі з іноземної мови на рідну, кінцевий текст виходить більш зв'язаним, єдиноцільним і правильним порівняно з перекладом на іноземну мову. Проте не виключаються помилки і непорозуміння на етапі сприйняття початкового тексту іноземною мовою, оскільки, навіть при високому рівні володіння іноземною мовою, сприйняття його не є таким повним і надійним, як рідною.

З іншого боку, при перекладі з рідної мови іноземною, проблем при сприйнятті не виникає (вони можливі лише у випадках поганої чутливості, дефектів мовлення оратора і подібних суб'єктивних причин); однак у

перекладеному тексті можуть виникати різноманітні помилки: граматичні, стилістичні, лексичні. Багато перекладачів, і як досвідчені, так і початківці, відмічають, що їм легше перекладати іноземною мовою, ніж рідною. Це суперечить загальноприйнятій думці серед аматорів щодо труднощів перекладу, зазвичай вважається, що рідною мовою перекладати легше. Парадокс пояснюється просто. По-перше, повнота сприйняття - важлива основа для успішного перекладу. Однак і в цьому випадку перекладач не застрахований від несподіванок, оскільки оратор може зменшити або збільшити текст своєї доповіді, відхилитися від теми або навіть повністю змінити її. Таким чином, усному перекладачу необхідно мати вміння психологічно готуватися до непередбачуваних обертів подій під час перекладу.

Найбільш непередбачуваний характер має зміст дискусії, яку доводиться перекладати на практиці практично на будь-якій конференції. Неважливо, чи це відбувається в офіційній, чи в неофіційній обстановці, головне в тому, що, крім загальної визначеної проблеми, перекладачеві не відомі або зміст виступів конкретних учасників, або сутність можливих проблем, які можуть бути висвітлені в ході дискусії. Крім того, під час переговорів можуть виникати конфлікти. Тому перекладач повинен бути повністю ознайомлений з правилами професійної етики, чітко знати, як вести себе, що робити і які фрагменти перекладати в конфліктних ситуаціях.

Важливою професійною якістю усного перекладача є знання літературної норми мови оригіналу і мови перекладу, оскільки текст усних виступів, як правило, дотримується рамок усного варіанту літературної норми. Рідкісні випадки, коли в усному мовленні необхідно використовувати функціональні особливості іншого стилю. Наприклад, це може бути поховальна або траурна мова, де переважає високий стиль. Усна літературна норма, на відміну від письмової, має деякі риси усного розмовного мовлення, зокрема, емоційний порядок слів і наявність фразеологізмів.

2. Синхронний переклад

Під час синхронного перекладу текст відтворюється майже одночасно з його оригінальним висловлюванням, хоча з невеликим затриманням. Оскільки цей вид перекладу вимагає від перекладача навичок одночасного слухання, розуміння, перекладу та власного висловлення, його широко визнають як найбільш складний. Відомий перекладач Г. Е. Мірам навіть охарактеризував його як "психофізіологічну аномалію у професії".

Однак багато усних перекладачів-професіоналів, на відміну від цієї характеристики, вважають послідовний переклад більш складним за ступенем складності та витрати енергії. Зрозуміло, що необхідність одночасного слухання та говоріння вимагає від людини спеціальної підготовки, оскільки цього не можна досягти природнім мовним досвідом. Однак у повсякденному житті ми часто стикаємося з ситуацією, коли декілька людей одночасно ведуть розмову під час обговорення різних питань, і в таких ситуаціях говоріння і слухання одночасно може бути досить успішним. Іноді, хоча при цьому мова може втрачати частину своєї яскравості та оригінальності, вона все ж може бути ефективною.

Таким чином, хоча цей спосіб використання мови не може бути визнаний психофізіологічною аномалією, він, безумовно, вимагає великих фізичних та психічних зусиль. У синхронному перекладі перекладач перебуває в ізольованій кабіні і бачить оратора через спеціальне вікно або на екрані монітора, але слухає його мову через навушники. Оскільки переклад також транслюється в конференц-зал через навушники, розташовані в кожному кріслі, особливо важливо забезпечити чистоту ефіру, уникати сторонніх шумів, розмов, кашлю і так званого "ефірного сміття".

Ще більш важливим, ніж у випадку послідовного перекладу, стає чистота мовлення перекладача, його дикція, артикуляційна правильність та відсутність слів-паразитів при синхронному перекладі. Також важливо, щоб

тембр голосу був чистим і виразним. При синхронному перекладі виникає ризик перенапруження голосу через високу швидкість мовлення, що часто перевищує звичайний темп через відсутність пауз.

Не менш важливою є інтонаційна культура синхронного перекладача. Його інтонації повинні бути рівномірними, ненав'язливими, але впевненими, створюючи комфортне сприйняття для аудиторії.

Синхронні перекладачі працюють в парах, змінюючись кожні 10-20 хвилин. Перекладач, який змінився, продовжує слідкувати за мовленням оратора і, використовуючи вільний час, допомагає своєму напарникові шукати необхідні терміни в словниках та матеріалах конференції. Синхронний переклад вимагає швидкого перекладу коротких сегментів тексту, які слугують мінімальними одиницями перекладу. Тому ключовим навичками для успішного синхронного перекладу є аналітичні та мовні здібності, а також навичка прогнозування.

Синхронний переклад включає в себе вирішення помилок у реальному часі, коригуючи їх і вводячи необхідну інформацію у подальше мовлення. Проте перекладач повинен уникати відставання від оратора, оскільки це може призвести до втрати сенсу інформації. Такий тиск часу змушує синхронного перекладача стискати свою мову, використовуючи короткі слова і компактні висловлення, та обирати найбільш важливу інформацію. Таким чином, аналітичні та мовні навички грають ключову роль в синхронному перекладі, а також важливо мати широкий активний словник.

В середньому синхронний переклад вимагає передачі усного монологу оратора на його рідній мові, що часто відбувається на офіційних заходах зі строгим часовим лімітом. Однак існують ускладнення, такі як акцент оратора та його неправильна вимова, особливо при спробах висловлювати доповідь на мові, яка є для нього чужою, наприклад, англійською. Специфіка рідних мов також може впливати на ступінь ускладнення, яке призводить до змін у вимові

оратора, що перекладається, таких, як у японців, індійців і шведів, які мають особливості, які впливають на їх англійську вимову.

По-перше, це впливає на вимову, що ускладнює сприйняття мови перекладачем. В умовах, коли оратор говорить дуже повільно, робить значні паузи або повторюється, синхронічний перекладач може стикнутися з труднощами. Існує ризик того, що мова перекладача може звучати розрізаною, із значними паузами, що може призвести до втрати логіки для слухачів, які можуть вважати, що перекладач не впорався із завданням. У таких випадках перекладачеві доводиться взяти на себе редагування тексту та заповнення пауз.

Крім того, існують специфічні завдання для синхронного перекладача у випадках, коли оратор говорить дуже повільно, робить великі паузи або часто повторюється. Це може призвести до виникнення небезпеки "рваної" мови перекладача, і слухачі можуть втратити логіку міркувань, вважаючи, що перекладач недостатньо або неправильно перекладає. В таких обставинах перекладачеві не лише доводиться виправляти текст, але також шукати способи заповнення пауз, можливо, використовуючи навички "розгортання" тексту, обираючи більш об'ємні мовні обороти, замінюючи простіше висловлення складнішими або введенням підрядних речень.

Крім основного виду синхронного перекладу, існують і інші форми, такі як "шепітний синхрон". У цьому варіанті перекладач розташовується поруч із людиною або групою, для якої проводиться переклад, і тихо або пошепки передає їм зміст промови оратора чи учасника дискусії. Це використовується, коли більшій частині присутніх не потрібен переклад, наприклад, під час відвідування театру чи перегляду телепередач іноземною мовою. Такий "персональний" підхід вимагає менших вимог до перекладу порівняно із конференц-синхроністом.

3. Переклад з аркуша

Переклад з аркуша, на перший погляд, може видатися одним із найпростіших видів усного перекладу. Проте це враження є лише зовнішнім.

Процес навчання цього виду перекладу включений у програми всіх видатних перекладацьких навчальних закладів, і це навчання займає значний час. В чому полягає його складність?

Перекладачеві необхідно, без попередньої підготовки (або з дуже коротким періодом підготовки, кілька хвилин) перекласти письмовий текст вголос, наче він "зчитує" його з аркуша. Здається, що це просто: пам'ять не напружується, оскільки письмовий текст завжди перед очима. Проте, на відміну від письмового перекладача, перекладач з аркуша не може повністю спиратися на весь текст. Йому необхідно оперативно визначити тип тексту, його стилістичні особливості, суть проблеми, яку висвітлено в тексті, а також тематику і область знань за кількома ознаками. Навіть у найлегшому випадку, коли потрібно перевести діловий лист, текст може бути ускладнений термінологією та специфічними виразами. У випадках з більш складними текстами, такими як резолюції, декларації, маніфести, які мають юридичний статус і вимагають високої точності перекладу, завдання ще більше ускладнюється.

4. Комунальний переклад

Такий тип перекладу переважно використовується в медичних і адміністративних установах. Відмінність його полягає не стільки у специфіці самого перекладу, скільки в особливості позиції самого перекладача. Раніше усні перекладачі вже здійснювали переклади в судах, лікарнях, у в'язницях та інших місцях, де була потреба в міжмовному спілкуванні. Задачею їх завдання було, як завжди, забезпечення комунікації між різними мовами. Однак останнім часом стало очевидним, що подолання міжмовного бар'єру

недостатнє. Для досягнення повноцінної рівноправності, правової інтеграції іноземного громадянина, який не володіє мовою країни, необхідно подолати також міжкультурний бар'єр. В іншому випадку неминучі непорозуміння.

Місія комунального перекладача полягає в полегшенні іноземному громадянину спілкування з органами влади. Для цього необхідні глибокі знання культури та соціальної специфіки націй і країн, представлених обома мовами, а також соціальної та особистісної психології. На відміну від більшості усних перекладачів, комунальному перекладачеві доводиться мати справу з різними видами усного мовлення, яке може бути далеким від офіційного, включаючи діалекти і просторіччя. Одночасно він повинен володіти мовою суду, медицини і мовою офіційних установ. В порівнянні з конференц-перекладачем, витримка в стресових ситуаціях є важливішою для комунального перекладача. Усі різновиди усного перекладу, включаючи комунальний, виконуються в умовах обмеженого часу і, отже, крім знань і професійних навичок, вимагають значної витримки і психологічної стійкості. Ці якості визнаються як найважливіші для усних перекладачів у контексті їх професійної діяльності.

5. Письмовий переклад

Письмові перекладачі часто спеціалізуються на конкретних типах текстів. Особливість такої спеціалізації часто проявляється у перекладі текстів, які мають правовий статус. Наприклад, нотаріальні та судові перекладачі отримують спеціальні сертифікати, що засвідчують їхню повноваженість, і мають власну іменну печатку. Штатні перекладачі в компаніях часто спеціалізуються на технічних та виробничих темах, що відповідають сфері діяльності їхніх фірм. Особливу категорію становлять перекладачі художньої літератури, які, як правило, мають високий творчий потенціал, літературні здібності та широкі філологічні знання.

Необхідність високої якості письмових перекладів в сучасному світі призводить до того, що більшість перекладачів повинні мати широкий профіль та вміння перекладати текстові матеріали різного характеру і тематики.

Гнучкість, здатність швидко переключатися та вміння навчатися новому допомагають сучасним перекладачам ефективно освоювати будь-який текст. Після завершення перекладу, перекладач переглядає, править та редагує власний текст, після чого він форматується та передається замовнику. У випадку текстів, призначених для публікації, після перекладача (але у взаємодії з ним) над матеріалом працюють редактори та коректори.

Основна відмінність письмового перекладу від усного полягає в тому, що він не обмежений часовими рамками, що забезпечує найвищий рівень еквівалентності в порівнянні з оригіналом. Проте, слід врахувати, що в сучасних умовах багато перекладів виконується в терміновому режимі, за винятком художніх літературних перекладів, які можуть вимагати особливої уваги та часу.

6. Машинний переклад

Машинний переклад, конкретніше комп'ютерний переклад, також є формою письмового перекладу, призводячи до отримання текстового варіанту. У цьому випадку не перекладач, а спеціальна комп'ютерна програма виконує процес перекладу. Сучасні комп'ютерні програми для перекладу є досить високоякісними, але вони все ще не в змозі вирішити одну з найскладніших завдань у процесі перекладу: вибір контекстуально належного варіанту, що зумовлений численними факторами у кожному тексті.

На даний момент результат комп'ютерного перекладу може використовуватися як чернетка майбутнього тексту, який буде вдосконалено перекладачем, а також як засіб отримати загальне уявлення про тему та зміст тексту у випадку відсутності живого перекладача. Однак ще більш складніше

викликано переклад усного мовлення за допомогою комп'ютерних програм, оскільки проблеми розпізнавання усного мовлення лише на початковому етапі розв'язання. Найбільш важливою перешкодою залишається індивідуальне відтінення звучання мовного сегмента, яке у будь-якій мові важко формалізується.

7. Комплексна типологія видів перекладу

Системний аналіз практики та теорії перекладу дозволяє створити єдину типологію перекладів, яка охоплює різні аспекти підготовки, виконання, презентації та функціонування перекладу, а також взаємодіє з іншими ключовими компонентами перекладацької діяльності.

Типологізація перекладів виконується з урахуванням наступних параметрів:

- ✓ За співвідношенням типів мови перекладу і мови оригіналу;
- ✓ За характером суб'єкту перекладацької діяльності і його відношенням до автора тексту, що перекладається;
- ✓ За типом перекладацької сегментації і способом переробки перекладацького матеріалу;
- ✓ За формою презентації тексту перекладу і тексту оригіналу;
- ✓ За характером відповідності тексту перекладу тексту оригіналу;
- ✓ За жанрово-стильовими особливостями і жанровою приналежністю перекладного матеріалу;
- ✓ За повнотою і типом передачі смислового змісту оригіналу;
- ✓ За основними функціями;
- ✓ За первинністю тексту-оригіналу;
- ✓ За типом адекватності.

Таким чином, виокремлені різні типи перекладів, такі як внутрішньомовний переклад (який включає діахронічний та транспозиційний

переклад) та міжмовний переклад (що включає бінарний та інтерсеміотичний переклад). Кожен з цих типів визначається різними характеристиками та параметрами, які враховують специфіку перекладу в різних контекстах та умовах.

Різновиди перекладів виокремлюються залежно від ряду параметрів:

- ✓ За загальною характеристикою суб'єкта перекладацької діяльності і його відношенням до автора перекладацького тексту:
- ✓ Традиційний переклад: виконується людиною, яка не є автором перекладного тексту.
- ✓ Авторський (автопереклад): виконується автором оригінального тексту.
- ✓ Авторизований переклад: переклад оригінального тексту, схвалений автором.
- ✓ За типом мови перекладу і мови оригіналу:
- ✓ Внутрішньомовний переклад: тлумачення словесних знаків тієї ж мови.
- ✓ Міжмовний переклад: перетворення повідомлення засобами однієї знакової системи в іншу.
- ✓ За типом перекладацької сегментації і способом переробки перекладацького матеріалу:
- ✓ Усний переклад представляє собою переклад, який виконується в усній формі, і включає в себе декілька різновидів:
- ✓ Усний переклад усного тексту:
- ✓ Синхронний переклад: виконується практично одночасно з вимовою тексту-оригіналу.
- ✓ Послідовний переклад: виконується після прослуховування певної одиниці тексту, в паузах між цими одиницями.
- ✓ Односторонній переклад: виконується тільки в одному напрямку, з однієї мови на будь-яку іншу.
- ✓ Двосторонній переклад: послідовний усний переклад розмови, здійснений з однієї мови на іншу і навпаки.

- ✓ Усний переклад письмового тексту: переклад письмового тексту, виконаний в усній формі.
- ✓ Ознака характеру і якості відповідності тексту перекладу тексту-оригіналу:

Вільний переклад: відтворює основну інформацію оригіналу з можливими відхиленнями, такими як додавання, пропуски тощо; не обов'язково дотримується релевантності мовних одиниць.

Інтерпретація: ґрунтується на звертанні до немовних видів діяльності, відзначаючись відмінністю від звичайного перекладу, який виконується згідно з правилами переходу між мовними системами.

Адекватний переклад: відповідає оригіналу та виражає ту ж комунікативну мету, що й оригінал.

Точний (правильний) переклад: характеризується семантичною точністю, тобто передає семантично повний і правильний зміст оригіналу.

Автентичний переклад: офіційний переклад документа, який має однакову юридичну чинність з оригіналом; автентичність визначається на двох і більше мовах.

Завірений переклад: переклад, відповідність якого оригіналу підтверджується юридично.

- ✓ Начало формы
- ✓ Поморфемний переклад: переклад на рівні окремих морфем.
- ✓ Літерний переклад: переклад на рівні окремих слів.
- ✓ Фразовий переклад: переклад на рівні окремих фраз чи речень.
- ✓ Абзацно-фразовий переклад: переклад на рівні окремих абзаців чи речень.
- ✓ Суцільно текстовий переклад: переклад цілого тексту, не виділяючи окремих одиниць перекладу.
- ✓ За формою презентації тексту перекладу і тексту-оригіналу:
- ✓ Письмовий переклад: виконується в писемній формі.

- ✓ Письмовий переклад писемного тексту: переклад тексту, виконаний у писемній формі.

Письмовий переклад усного тексту: переклад усного тексту, виконаний у письмовій формі.

Кожен із цих типів перекладів визначається конкретними характеристиками та параметрами, що враховують специфіку перекладу в різних контекстах та умовах.

Переклади, що вирізняються за аспектами жанрово-стилістичної характеристики перекладного матеріалу і належності до конкретного жанру: науково-технічний переклад (переклад науково-технічних текстів і документації);

- ✓ суспільно-політичний переклад (переклад суспільно-політичних текстів);
- ✓ художній переклад (переклад художніх текстів);
- ✓ військовий переклад (переклад текстів з військової тематики);
- ✓ юридичний переклад (переклад текстів юридичного характеру);
- ✓ побутовий переклад (переклад текстів розмовно-побутового характеру).

Переклади, що виділяються за ознаками повноти і способу передачі смислового змісту оригіналу :

- ✓ повний переклад – переклад, що передає смисловий зміст оригіналу без пропусків і скорочень.
- ✓ неповний переклад – переклад, що передає смисловий зміст оригіналу з пропусками і скороченнями:
- ✓ скорочений переклад (переклад, що передає смисловий зміст тексту в згорнутому вигляді , тобто із скороченнями);
- ✓ фрагментарний переклад (переклад не цілого тексту, а лише окремого уривка);

- ✓ аспектний переклад (переклад лише частини тексту відповідно до будь-якої заданої ознаки (аспекту));
- ✓ анотаційний переклад (переклад, у якому відображаються лише головні тема, предмет і призначення перекладного тексту);
- ✓ реферативний переклад (переклад, у якому містяться досить докладна інформація про документ, який реферують – його призначення, тематика, методи дослідження, отримані результати).

Переклади, виконані за ознакою основної прагматичної функції:

- ✓ практичний переклад – переклад, призначений для практичного використання як джерело інформації:

- ✓ робочий (інформаційний) переклад (невідредагований переклад, в основному придатний для практичного використання, але не оформлений для публікації):

- ✓ консультативний переклад (вид інформаційного перекладу, здійснюється зазвичай в усній формі, включає елементи анотування, реферування і вибіркового перекладу з аркуша, виконується, як правило, у присутності замовника, що відразу уточнює аспекти змісту тексту-оригіналу, які його цікавлять);

Офіційний (друкований) переклад — текст, відтворений у письмовій формі, розповсюджуваний шляхом масового відтворення та призначений для широкого поширення.

Виданий переклад (опублікований) — переклад, що має практичне або навчальне спрямування, тиражується за допомогою засобів масового відтворення.

Навчальний переклад — текст, використовуваний у навчальному процесі для підготовки перекладачів або як частина методики вивчення іноземної мови.

Експериментальний переклад — переклад, виконаний з науково-дослідною метою.

Еталонний переклад — зразковий переклад, використовуваний для порівняння з виконаним перекладом.

Прямий (безпосередній) переклад — переклад, виконаний безпосередньо з оригіналу.

Непрямий (вторинний) переклад — переклад, виконаний не з оригіналу, а з його перекладу на іншу мову.

Зворотній переклад — експериментальний або навчальний переклад тексту на вихідну мову.

Стилістично адекватний переклад — переклад, що точно передає семантику і стиль оригіналу, відповідаючи функціонально-стилістичним нормам мови перекладу.

Прагматично (функціонально) адекватний переклад — переклад, що вірно відтворює основну комунікативну функцію оригіналу.

Дезиративно адекватний переклад — переклад, який відповідає інформаційному запиту користувача, незалежно від повності передачі смислового змісту і основної комунікативної функції оригіналу.

Питання для самоконтролю:

1. В які категорії можна розділити види перекладу?
2. Які особливості усного послідовного перекладу відрізняють його від інших видів перекладу?
3. Що означає термін "комунальний переклад" і чому саме він був обраний для цього виду перекладу?
4. Як ви зобразили б ситуацію синхронного перекладу в конкретному контексті?
5. Як фізична підготовка може вплинути на процес перекладу, і чому вона є важливою для перекладача?
6. Які переваги і недоліки можна виділити в комплексній типології видів перекладу?

ТЕМА 3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

ПЛАН

1. Загальні принципи і теоретичні основи перекладу.
2. Особливості мови як знаряддя передачі інформації.
3. Переклад як варіант міжмовної взаємодії та спілкування.
4. Виклик стосовно досягнення еквівалентності у перекладі.

1. Загальні принципи і теоретичні основи перекладу.

Теоретико-перекладацькі універсалії є базовими поняттями, що визначають основи теорії перекладу. Ці поняття, хоча деякі з них можуть зазнавати еволюції в часі, мають стабільний характер і вважаються загально визнаними в перекладознавстві. Детальне розглядання цих універсалій є важливим для вирішення ключових питань у теорії перекладу.

Оскільки теорія перекладу як наукова галузь розбудована на основі різноманітних уявлень про мову в суспільстві, вона тісно пов'язана з різними гуманітарними науками, перш за все, філологічними. Вона взаємодіє із лінгвістикою, лінгвостилістикою, фонетикою, граматику, лексикологією, семасіологією, психолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, комунікативною лінгвістикою та лінгвістикою тексту. Основні терміни, такі як "мова" і "текст", отримують своє визначення в рамках цих дисциплін.

Важливо відзначити, що ключові концепції теорії перекладу позичаються з різних галузей гуманітарних наук, таких як теорія комунікації та інформації, літературознавство та інші. Такий підхід визначає різноманітні аспекти мови та тексту в контексті сучасної лінгвістики та інших наук, що є важливим для розуміння та розвитку теорії перекладу.

Теоретико-перекладацькі універсалії представляють собою основні концепції, які є ключовими для теорії перекладу. Основні терміни та поняття включають:

1. **Вихідний текст (ВТ):** Це текст, який є об'єктом перекладу, тобто той, що піддається переведенню.
2. **Вихідна мова (ВМ):** Це будь-яка природна мова, на якій написаний вихідний текст, що піддається перекладу.
3. **Перекладений текст (ПТ):** Текст, який виникає в результаті перекладу, іншими словами, це переклад вихідного тексту.
4. **Перекладна мова (ПМ):** Це будь-яка природна мова, якою закодований перекладений текст або переклад.
5. **Еквівалентність:** Ступінь відповідності перекладеного тексту початковому тексту, незалежно від мети перекладу.
6. **Адекватність:** Відповідність перекладеного тексту меті перекладу, тобто його здатність вірно передати інтенцію та значення початкового тексту.
7. **Одиниці перекладу:** Мінімальні оперативні частки процесу перекладу, такі як слова, фрази чи речення.
8. **Трансформація:** Зміни або перетворення, які відбуваються під час перекладу, щоб адаптувати текст до іншої мови або культурного контексту.
9. **Перекладність:** Принципова можливість досягнення еквівалентності для всього тексту або його частини, вказуючи на можливість вірного передавання змісту та структури в перекладі.

2. Особливості мови як знаряддя передачі інформації.

Інформація, яка представляє собою відомості про різні об'єкти або події, може бути передана різними способами. Це особливо актуально для всіх живих істот, які споживають і генерують інформацію. Існують автоматичні механізми передачі інформації, такі як генетичний код, який функціонує без свідомого участі.

Ще одним способом отримання інформації є використання органів чуття. Живі організми отримують значну кількість інформації через такі органи, сприймаючи зовнішній світ та внутрішні процеси організму. Такий вхід інформації може бути пов'язаний з оточуючим середовищем, такими як холод чи світло, або внутрішніми відчуттями, наприклад, биттям серця.

Третій спосіб передачі інформації є двоступеневим, включаючи як автоматичні, так і чуттєві механізми. Під час цього способу інформація кодується, перетворюючись у умовні знаки, і потім цей код передається до рецепторів сприйняття для подальшого розшифрування.

Людина, використовуючи найбільш різноманітні способи, створила універсальний мовний код для передачі інформації. Мова дозволяє закодувати та передати інформацію на будь-яку тему чи тип.

Теорія інформації, вперше сформульована в 1948 році Клодом Шенноном та Норбертом Вінером, визначає основні принципи обробки і передачі інформації. Ця теорія є основою для створення потужних інформаційних систем, таких як комп'ютери та Інтернет. У контексті перекладу нас цікавлять узагальнені типи інформації, які впливають на особливості вербальних текстів, зокрема, текстів на живих мовах.

Різновиди інформації утримуються в зазначених категоріях:

1. Пізнавальна (когнітивна) інформація:

- ✓ Це об'єктивні дані про навколишній світ, що передаються мовою.

- ✓ Мова виконує когнітивну, або референціальну функцію, служачи засобом вираження пізнавальних концепцій та предметів.

2. Оперативна інформація:

- ✓ Стосується наказів або спонукань до певних дій.
- ✓ Мова виконує апелятивну (спонукальну) функцію, надаючи інструкції або спонукаючи до конкретних дій.

3. Емоційна (експресивна) інформація:

- ✓ Включає повідомлення про людські емоції та почуття.
- ✓ Мова виконує експресивну функцію, виражаючи емоції та передаючи їх іншим.

4. Естетична інформація:

- ✓ Передає враження від прекрасного.
- ✓ Цей тип інформації часто закодований у художніх текстах, які спеціалізуються на передачі естетичної інформації.
- ✓ Мова, кодує естетичну інформацію, виконує естетичну функцію, виражаючи і сприймаючи красу та естетичні аспекти.

Важливо відзначити, що естетична інформація, в строгому розумінні, може розглядатися як різновид емоційної (експресивної) інформації, оскільки вона передає почуття прекрасного, що є однією з емоційних сфер.

3. Переклад як варіант міжмовної взаємодії та спілкування.

Переклад виступає як механізм, що дозволяє формувати та розширювати культурний контекст через осмислення та адаптацію набутоків інших етносів у процесі міжмовного спілкування. Це різновид комунікації, що забезпечує взаємодію між автором тексту на вихідній мові, перекладачем та редактором як виробниками тексту, а також потенційним читачем як споживачем готового продукту — перекладу.

Процес перекладу, визначений як рецептивно-продуктивна мовленнєва діяльність, включає в себе сприйняття тексту на мові-донорі та його відтворення на мові-друготворі. Цей процес подається в двох аспектах: як сам процес перекладу та як його результат.

Переклад можливий між будь-якими вербальними та невербальними мовами, базуючись на єдності законів мислення, логічних і психологічних структур, які є характерними для будь-якого етносу чи народу.

У термінах комунікації переклад виступає як акт встановлення та підтримки контактів між учасниками соціальної групи або суспільства взагалі, заснований на різноманітних знакових системах та мовленнєвих засобах. Цей акт може бути як безпосереднім, так і опосередкованим, включаючи творчі зустрічі, читання, онлайн-конференції.

Системний характер створення та редагування перекладу базується на практичному втіленні процесів та етапів, які охоплюють усі аспекти від створення оригінального тексту до його аналітичного опрацювання та створення перекладу.

Таким чином, переклад визначається як важлива складова частина комунікації, що поєднує інтелектуально-мисленнєві та емоційно-вольові аспекти, сприяючи взаєморозумінню та обміну інформацією в різних соціокультурних контекстах.

Переклад виступає як невід'ємна частина процесу обміну інформацією між учасниками комунікації. Він є основою для установлення та утримання контактів між членами соціальної групи, які представляють різні етноси та культурні контексти, та взаємодії у широкому соціальному контексті.

Спілкування в суспільстві, зокрема, є симбіозом між ініціаторами комунікації (комунікантами) та їх адресатами (комунікатами), і воно не може існувати без ефективного використання перекладу. Учасники комунікаційного процесу повинні вільно опановувати систему знаків, яка дозволяє передавати

різні повідомлення. Відсутність цього володіння може призвести до втрати для комуніката нових та необхідних для подальшого розвитку знань.

Збір, зберігання, аналіз, переробка, оформлення, висловлення та поширення інформації — ці етапи комунікації, включаючи її сприйняття та розуміння, потребують відповідного використання перекладу. Без адекватного перекладу неможливо використати повністю всі можливі аспекти різних мов для повноцінного обміну інформацією.

Зокрема, для опрацювання різноманітної інформації, фахівець використовує мову, якою володіє, щоб створити ефективне повідомлення для цільової аудиторії. Реципієнт, який може бути і майбутнім продуцентом, спрямовується на перекладні джерела, які користуються мовою, якою він володіє, для засвоєння інформації. Цей процес включає переклад інформації на власну мову з метою отримання нових знань або підтвердження існуючих, що в результаті виражається у створенні нового повідомлення для подальшої комунікації.

Вибраний для перекладу твір представляє собою повідомлення, спрямоване на передачу різноманітної інформації, ідей, емоцій, а також вмінь людини. Цей текст має за мету поширення концепцій, висловлення вже відомих або ще не засвоєних ідей на рівні суспільних знань.

Автор-комунікант активно працює над тим, щоб його текст (оригінал) став зрозумілим для читача-комуніката. Перекладач, на свою чергу, виступає комунікатом, який частково виконує функції комуніканта, створюючи текст, який буде зрозумілий для реципієнта перекладу (друготвору). Опрацювання та передача авторського матеріалу здійснюються на рівні обробки та перетворення знаків, передавання однієї мовної системи знаками іншої, зрозумілої читачеві, що становить основу визначення перекладу як засобу комунікації.

Протягом створення тексту друготвору відбувається утворення спільності та об'єднання ідей між різними частинами людства, ознайомлення

зі схожими або протилежними концепціями учасників комунікаційного процесу для подальшого формування нових ідей. Відбувається обмін знаннями, що призводить до появи нових знань у реципієнта та у світовій системі знань, сприяє поширенню та доповненню вже відомих теорій, закріпленню їх на практиці. На цьому етапі переклад стає не лише частиною суспільного процесу, але й невід'ємним елементом розвитку особистості та формування нових знань.

При аналізі перекладу як комунікаційного процесу використовуються ті самі структурні елементи, включаючи відправника повідомлення (автора оригінального тексту), пристрій кодування повідомлення (набір символів, знаків, правил мови для створення тексту), сигнал (створене повідомлення, оригінал), пристрій для розшифровки повідомлення (перекладач як експерт у знаках, символах, правилах мови оригіналу та методах вторинного кодування мовою тексту перекладу), та реципієнта повідомлення (читач друготвору).

Під час оцінювання результатів перекладу важливо враховувати, чи спричиняє текст перекладу у читача ті ж асоціації, що й оригінальний текст, чи робить реципієнт перекладу ті ж висновки, що й читач оригіналу, та чи зберігає переклад еквівалентні емоційні та стилістичні особливості. Отже, виникає проблема ускладнення комунікації між автором оригіналу та читачем перекладу.

У таких умовах як перекладач, так і редактор зобов'язані аналізувати телевізійний текст, враховуючи інтертекстуальні елементи, зв'язки між різними культурами та ментальні розбіжності між аудиторіями оригіналу та перекладу. Це робиться з метою створення тексту перекладу, який буде контекстуально схожим на оригінальний текст, не лише за змістом, але й на рівні психології сприйняття інформації.

Отже, переклад як комунікаційний акт базується на взаємодії між автором оригіналу, перекладачем та редактором як продуцентами та читачем як реципієнтом готового продукту – тексту перекладу. Успішна співпраця всіх

учасників комунікації є вирішальною для передачі авторської думки, відтворення повідомлення мовою друготвору та створення ефективної міжмовної комунікації, яка впливає на подальший розвиток культури окремої країни та суспільства в цілому.

4. Виклик стосовно досягнення еквівалентності у перекладі

Серед численних принципів перекладу існує один принцип, який здається беззаперечним: переклад має бути точним або повноцінним. Точний переклад визначається як високий рівень відповідності об'єктивним даним та дійсності, тоді як повноцінний переклад означає відповідність певним вимогам і виявлення необхідної ознаки чи якості. Однак цей принцип, на перший погляд, як аксіома, у перекладацькій практиці часто призводить до непорозумінь і недоречностей.

При докладному розгляді стає зрозуміло, що поняття "точність (повноцінність)" містить безліч різноманітних елементів, які можуть бути важко узгодити та навіть суперечити один одному. Якщо перекладач не здатний вибрати елементи перекладу та відділити їх від загального контексту, відокремити суттєве від дрібниць, він може заплутатися в деталях та не досягти мети.

Еквівалентність перекладу, яка визначається як спільність змісту між оригіналом і перекладом, стає однією з ключових задач перекладача. Мета полягає в тому, щоб максимально повно передати зміст оригіналу. Хоча фактична спільність змісту оригіналу і перекладу зазвичай є значною, важливо розрізняти потенційну еквівалентність, яка допускає різницю між різномовними текстами, і перекладацьку еквівалентність, яка досягається перекладачем у процесі роботи. Межею перекладацької еквівалентності є максимально можливий ступінь збереження змісту оригіналу при перекладі, і

це завдання вимагає ретельності та вміння збалансувати різні аспекти мовного виразу.

Серед багатьох суперечливих принципів перекладу існує один, який здійснюється безперечно: переклад повинен бути точним, тобто високою мірою відповідати об'єктивним даним та дійсності, або повноцінним, що означає відповідність певним вимогам та повнота виявлення необхідної ознаки чи якості. Однак цей принцип, що на перший погляд є очевидним, у практиці перекладу часто викликає непорозуміння та недорозуміння.

Під ретельнішим розглядом стає очевидним, що поняття "точність (повноцінність)" містить в собі безліч різноманітних елементів, які важко узгодити і, в деяких випадках, навіть суперечать один одному. Якщо перекладач не може ретельно вибрати елементів перекладу і не може взагалі віддати себе огляду всього матеріалу, абстрагуючись від нього, він може заплутатися у деталях і зазнати невдачі.

Еквівалентність перекладу базується на збереженні, але одночасно й втраті різних елементів смислу, які містяться в оригіналі. Залежно від того, яка частина змісту передається в перекладі для забезпечення його еквівалентності, розрізняють три рівні еквівалентності: I тип - збереження мети комунікації; II тип - збереження мети комунікації і опис мовної ситуації; III тип - збереження всіх трьох частин: мети комунікації, опису мовної ситуації і способу її опису.

На будь-якому рівні еквівалентності переклад може і повинен забезпечувати міжмовну комунікацію. Важливо визначити ступінь значеннєвої близькості між співвіднесеними висловленнями в оригіналі та перекладі, що є центральною проблемою теорії перекладу. Для цього, за словами Дж. Кетфорда, потрібно емпірично визначати еквівалентність, порівнюючи реально виконані переклади з їхніми оригіналами. В аналізі Дж. Кетфорда доводиться, що процес перекладу полягає в заміні значень одиниць оригіналу на значення в іншій мові, базуючись на частковому збігу семантичного складу співвіднесених висловлень в оригіналі та перекладі.

Питання для самоконтролю:

1. Які ключові концепції складають уявлення про універсальність процесу перекладу?
2. Які аспекти інформації є суттєвими для процесу перекладу?
3. В чому полягає основна трудність, пов'язана з питанням перекладацької еквівалентності?
4. Чи можна вважати перекладацьку еквівалентність ознакою мовної універсальності?
5. Які аспекти процесу перекладу вказують на його характер як акту комунікації? Підтримайте свою точку зору конкретними прикладами.

ТЕМА 4. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

1. Етапи процесу перекладу.
2. Визначення одиниці перекладу та методи її виділення.
3. Принципи відповідності і трансформації в теорії перекладу.

1. Етапи процесу перекладу

Вивчення процесу перекладу, відомого як процесуальна транслаталогія, традиційно тісно пов'язане із навчанням перекладу і здійснювалося з метою викладання цього навчання. Однак останнім часом в різних країнах проводяться експерименти, спрямовані на дослідницькі цілі. Незважаючи на це, багато ще залишається невідомим щодо процесу перекладу.

Можливо, ніхто з вчених не заперечує, що процес перекладу включає в себе етап сприйняття тексту і етап його відтворення. Дмитро Селескович, аналізуючи синхронний переклад, розглядає етап сприйняття як розуміння змісту тексту, оминуючи мовний зміст; відтворення вважає операціями над ідеями, а не мовними знаками. Він відкидає етап аналізу в усному перекладі і ставить під сумнів результати письмового перекладу, оскільки під час аналізу тексту письмовий перекладач може не приділити увагу основному змісту.

Дослідники процесу письмового перекладу виділяють три етапи: сприйняття, відтворення та контроль готового тексту. На кожному з цих етапів перекладач використовує перекладацькі стратегії. Найбільш дослідженим є *етап відтворення*, тобто сам переклад, і конкретні засоби, що застосовуються на цьому етапі, такі як одиниці перекладу, а також різновиди мовних засобів, які встановлюються під час процесу перекладу.

2. Визначення одиниці перекладу та методи її виділення

Переклад визначається як процес перетворення мовленнєвого добутку (тексту), створеного на одній мові, у текст іншою мовою, при цьому зберігається план змісту і замінюється план вираження, тобто одиниць мови.

Отже, розуміючи сутність процесу перекладу і теоретичну базу еквівалентності, для практичного досягнення еквівалентності нам необхідно визначити мінімальні одиниці, що підлягають перекладу - одиниці перекладу (unit of translation), або одиниці перекладацької еквівалентності, тобто одиниці вихідного тексту, які мають еквівалент у тексті перекладу. Термін "одиниця перекладу" був введений Ж. Провіні та Ж. Дарбельне. У дискусіях щодо розмірів цієї одиниці та її характеру дослідники прийшли до висновку, що розміри цієї одиниці є нестабільними і можуть варіюватися у широких межах, при цьому сама одиниця є операційною. Проте багато аспектів характеристики одиниці перекладу залишаються невизначеними. Наприклад, не з'ясовано випадки, коли різні перекладачі, перекладаючи один і той же текст, вибирають одиниці перекладу різного обсягу. Фактор "перекладач" у контексті поняття одиниці перекладу ще не вивчений достатньо, що підкреслюють дослідники, наголошуючи на психолінгвістичному характері цієї одиниці.

Зокрема, вважається, що "локус цієї одиниці не знаходиться в якому-небудь із двох текстів, а в мозку перекладача". Таким чином, існують різні точки зору на визначення одиниць перекладу, серед яких важливим є підхід, орієнтований на оригінал. В цьому *підході* одиницею перекладу вважається *мінімальний фрагмент тексту*, який виступає як самостійний об'єкт перекладу. Цей підхід є актуальним для усного перекладу і передбачає лінійне односпрямоване розгортання тексту в часі (устне мовлення). Мінімальною одиницею перекладу в цьому випадку, як правило, є речення, але при синхронному перекладі, коли перекладач породжує текст майже одночасно з його отриманням, ця одиниця може бути коротше і в межах значеннєвої групи.

У другому підході до визначення одиниць перекладу акцент робиться на орієнтації на текст перекладу. Однією з основних ідей є те, що одиниця перекладу повинна представляти мінімальний набір лексичних або граматичних одиниць вихідної мови, які можна відповідно взяти на мову призначення. У цьому підході система лексичних та граматичних категорій мови призначення відображається на мові оригіналу. Таким чином, в тексті оригіналу виділяється сукупність мовних одиниць, і кожен їхній з'яв у тексті перекладу вказує на необхідність використання певної лексичної або граматичної категорії мови призначення.

Третій метод визначення одиниць перекладу акцентується тільки на плані змісту оригіналу. При такому підході важливий аналіз структури змісту оригіналу, який залежить від функції тексту. Пропонується розчленувати зміст на "елементарні сенси", хоча цей підхід викликає сумніви, оскільки відсутня єдина об'єктивна мовна основа для такого розчленування.

У четвертому методі виділення одиниць перекладу, який також орієнтований на оригінал, базується на принципі семантичної єдності. В практиці перекладу він вважається найбільш актуальним. Одиницею перекладу є мінімальна мовна одиниця тексту оригіналу, яка сприймається як єдність з погляду семантики. Цей підхід не пов'язаний з виявленням засобів вираження, але має прямий зв'язок з визначенням компонентів змісту та інваріанта перекладу. Це означає, що ця одиниця може мати складну структуру, проте її частини, розглянуті окремо, не мають відповідностей в тексті перекладу. Цей підхід розрізняється на різних рівнях мовної ієрархії, таких як рівень фонем, морфем, слів і т.д.

Переклад на рівні фонем включає в себе випадки, коли одиниці перекладу визначаються самими фонемами. Фонема, яка не несе само по собі значення, в даному випадку замінюється найближчими артикуляційно та звуково схожими фонемами перекладної мови. Наприклад, англійське слово

"lady" може бути перекладене українською чяк "леді" замість літерального перекладу.

Використання перекладу на рівні фонем спостерігається рідко і в основному застосовується для передачі власних імен або реалій, які не мають точних еквівалентів у соціальному чи культурно-побутовому контексті. Наприклад, імена "Churchill" або "Liverpool" можуть бути перекладені як "Черчіль" чи "Ліверпуль" відповідно.

Переклад на рівні морфем передбачає визначення перекладу для кожної морфеми окремо, де кожна морфема перекладного слова у вихідній мові відповідає визначеній морфемі у відповідному слові перекладної мови. Наприклад, англійське слово "president" в певному контексті може бути перекладене українською як "голова" або "президент", а в поєднанні "president of the General Assembly" - "Голова Генеральної Асамблеї". При розгляді морфемної структури слів у різних мовах видно, що кожній морфемі англійського слова відповідає визначена морфема в українському слові.

Принаймні переклад на рівні морфем є рідкісним явищем, оскільки морфемна структура слів з різних мов часто не співпадає, особливо враховуючи не лише лексичні, а й граматичні морфеми, які можуть відрізнитися в різних мовах.

Переклад на рівні слів. У цьому випадку слова виступають як одиниці перекладу. Цей вид перекладу, будь то дослівний або послівний, трапляється значно частіше, ніж фонемний або морфемний переклад. Проте він обмежений у своєму використанні - зазвичай лише частина слів у реченні отримує дослівні еквіваленти при перекладі, тоді як інші слова не мають таких відповідностей. Лише у виняткових випадках весь текст або речення може бути перекладене на рівні окремих слів, і це, як правило, стосується простих речень.

Переклад на рівні словосполучень включає ідіоматичні або стійкі фразеологізми, де значення всього висловлення дорівнює сумі значень

окремих слів. У більшості випадків послівний переклад стає неможливим, і одиницею перекладу стає всі словосполучення в цілому.

3. Принципи відповідності і трансформації в теорії перекладу

Для досягнення перекладацької еквівалентності на практиці використовується процес вичленовування одиниць перекладу. Після цього перекладач здійснює міжмовні перетворення, знаходячи для одиниць перекладу відповідності в арсеналі мовних засобів (МП). Ці відповідності можна класифікувати за кількома ознаками.

По-перше, вони поділяються на мовні та мовленнєві. Мовні відповідності пов'язані з об'єктивними закономірностями мови як системи, тоді як мовленнєві відповідності обумовлені функціонуванням цієї системи в конкретному мовленні.

По-друге, процедура знаходження відповідності може відрізнитися, і розрізняють три варіанти перекладацьких дій: 1) відповідність вже готова і не обирається перекладачем; 2) перекладач обирає з кількох варіантів; 3) перекладач створює відповідність самостійно, дотримуючись закономірностей мови.

По-третє, фрагмент вихідного тексту (ВТ) та його відповідність – фрагмент перекладу (ПТ) можуть бути оформлені за допомогою різних мовленнєвих засобів, розрізняючи мовні рівні. Якщо мовний рівень засобів у ВТ та ПТ не збігається, можна говорити про різнорівневі відповідності. З урахуванням цих параметрів типові випадки відповідностей можна описати таким чином: однозначні еквіваленти в перекладі виникають у випадках, коли перекладач має тільки один можливий відповідний варіант незалежно від контексту. Ці еквіваленти часто спостерігаються в області лексики, і вони отримали назву еквівалентних відповідностей або просто еквівалентів.

Хоча існує уявлення, що еквіваленти є передусім лексичними, це не завжди відповідає дійсності. *Граматичні та стилістичні однозначні еквіваленти* рідше зустрічаються, оскільки для цих мовних засобів характерна варіативність та наявність ресурсу надмірності. Такий ресурс надмірності у граматичних явищах іноді називають граматичною синонімією.

Лексичні однозначні еквіваленти можуть виявлятися серед термінів, власних імен, найменувань організацій і інших груп лексики. Наприклад, терміни часто мають лише один точний переклад, а власні імена та найменування організацій можуть мати сталі відповідники в іншій мові.

Також варто відзначити, що в разі мов з відмінками однозначні граматичні еквіваленти можуть зустрічатися, наприклад, коли форма називного відмінка визначеною мовою єдиний граматичний варіант для вираження підмету.

Термін "варіантні відповідності" зазвичай використовується для опису лексичних еквівалентів, які залежать від контексту. Ці еквіваленти виникають у випадках, коли значення багатозначних лексем реалізується в контексті, враховуючи мікроконтекст, тип тексту, жанр твору та ситуативний контекст. Мікроконтекст робить вибір однозначним, тоді як інші види контексту залишають перекладачеві більшу свободу вибору.

Врахування художнього контексту, такого як індивідуальний стиль автора, час написання, жанр та літературний напрям, не обмежує перекладача однозначністю вибору, але надає йому можливість творчо реалізувати свої індивідуальні підходи до слововживання.

Може здаватися, що варіантні відповідності характерні лише для художніх та публіцистичних текстів, а не для наукових чи технічних. Проте з практики перекладу відомо, що навіть у наукових текстах, де домінують терміни, можуть існувати різні варіанти перекладу, особливо для нейтральної лексики загальнонаукового опису. У цьому випадку варіантні відповідності дозволяють створити різні версії тексту, які, хоча і формально різняться, але є

еквівалентними з точки зору контекстуального вживання слів. Також варіантні відповідності можуть існувати в граматичних засобах мови.

Трансформації у перекладі охоплюють всі відповідності, які перекладач формує самостійно, не користуючись вже існуючим арсеналом перекладацьких засобів. Поняття трансформацій включає міжмовні перетворення на лексичному, граматичному або текстовому рівні. У процесі перекладу можуть виникати чотири елементарних типи трансформацій: перестановки, заміни, додавання та опущення.

1. Перестановка: Це зміна порядку слів, словосполучень, частин складного речення чи навіть самостійних пропозицій всередині тексту. Найчастіше це впорядкування елементів пропозиції.
2. Заміна: Цей вид трансформації є найпоширенішим у перекладі. Включає заміну форм слів, частин мови чи структур у розмірі від одного слова до складних конструкцій.
3. Додавання: Зумовлює доповнення тексту новими елементами, що можуть бути словами, фразами чи навіть додатковими частинами речення.
4. Опущення: Ця трансформація передбачає вилучення частин тексту, що може включати слова, фрази або навіть речення.

Трансформації можуть бути ініційовані різними факторами, такими як структурні відмінності мов, контекстуальні вимоги або стилістичні особливості. Ці зміни можуть бути важливим елементом процесу перекладу, особливо коли готових еквівалентів немає, і перекладач повинен активно впроваджувати трансформації для досягнення точного і природного виразу.

Важливо відзначити, що відмінності в смисловій структурі, нормах та ресурсах функціонування відповідних слів завжди існують. Це призводить до «неповноти» відповідності між текстом перекладу та оригіналом. Однак, коли перекладач може знайти відповідне слово чи словосполучення, яке враховує семантичний склад та контекст оригіналу, то йдеться про варіантні

відповідності. У випадках, коли контекст не має великого значення, і значення слова не залежить від нього, можна говорити про однозначні еквіваленти.

Лексичні трансформації можуть включати різноманітні види лексичних заміни, такі як часткова зміна семантичного складу слова, перерозподіл семантичного складу, конкретизація та генералізація. Такі трансформації можуть виникати як одне з можливих рішень, коли перекладач стикається з труднощами у знаходженні точного еквіваленту, і вони дозволяють ефективно передати значення та контекст оригіналу.

У ситуаціях, коли перекладач може підібрати слово або вираз, що враховує семантичний контекст та взаємозв'язок з оригіналом, це визначається як варіантні відповідності. У випадках, коли контекст не визначає значення слова, розглядаємо це як однозначні еквіваленти. У ситуаціях другого виду відбуваються перетворення та трансформації лексеми, тому маємо можливість говорити про лексичні трансформації. Важливо відзначити, що лексичні заміни розглядаються як один із можливих варіантів, і оскільки це часто супроводжується втратою деяких компонентів сенсу, перекладач вирішується на лексичні заміни вкрай рідко.

Між випадками лексичних заміни найчастіше зустрічаються чотири види: часткова зміна семантичного складу вихідної лексеми, перерозподіл семантичного складу вихідної лексеми, конкретизація та генералізація.

Часткова зміна семантичного складу вихідної лексеми викликана контекстом, як широким, так і ситуативним. Перерозподіл семантичного складу вихідної лексеми стає необхідним, коли виникає неможливість передати семантичні компоненти однією лексемою в мові перекладу або якщо порушуються правила сполучуваності.

Конкретизація полягає в заміні слова чи виразу із більш широким референційним значенням на той із більш вузьким. Ця заміна може бути мовною або контекстуальною. Контекстуальна конкретизація вводиться

перекладачем та залежить від розуміння ним оригіналу та його індивідуальних уподобань, що визначають його стиль.

Генералізація є зворотною конкретизацією, коли в перекладі з'являється слово з більш широким значенням, ніж слово чи вираз іншомовного тексту. Генералізація широко використовується в усному перекладі, де швидке знаходження відповідності є ключовим, особливо якщо перекладач не знає конкретного терміну, але розуміє його загальний сенс.

Питання для самоконтролю:

1. Які етапи включає в себе процес перекладу?
2. Як визначити одиницю перекладу, і в якому контексті виникає проблема її вичленовування?
3. Як можна охарактеризувати переклад на рівні фонем?
4. Як можна охарактеризувати переклад на рівні морфем?
5. Яким чином можна описати переклад на рівні окремих слів та їх поєднань?
6. Що означає термін "однозначні еквіваленти" у контексті перекладу?
7. Як визначити варіантні відповідники під час перекладу?
8. Які п'ять ключових слів найкраще відображають ваше розуміння теорії трансформацій у перекладі?

ТЕМА 5. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

1. Лексична безеквівалентність. Процеси транслітерації та калькування.
2. Специфіка перекладу слів-реалій. Описовий переклад.
3. Структурні екзотизми. Випадкові без еквіваленти.
4. «Фальшиві друзі» перекладача.

1. Лексична безеквівалентність. Процеси транслітерації та калькування

Термін "безеквівалентна лексика" вказує на слова та вирази в мові оригіналу, які не мають повних аналогів у мові перекладу, що може призводити до перекладацьких труднощів. Важливо зазначити, що відсутність точного лексичного еквівалента не означає, що значення не може бути передане, але це часто вимагає використання специфічних перекладацьких прийомів.

Лексична безеквівалентність не є абсолютною; вона має відносний характер і пов'язана з конкретними перекладацькими труднощами. Існують різні методи передачі безеквівалентної лексики, які належать до специфічного класу прийомів і використовуються перекладачами.

Один із таких методів – використання графічно-фонетичного відтворення безеквівалентної одиниці за допомогою букв мови перекладу у письмовому перекладі або вимовляння відповідно до фонетичних правил усного перекладу. Транслітерація є виправданою лише у випадках відсутності адекватного еквівалента.

Проте, невиправдане використання транслітерації може призвести до непорозумінь, особливо коли існують альтернативи перекладу. Наприклад, деякі перекладачі німецької художньої прози можуть вибирати транслітерацію слів, таких як "Kellner" замість "офіціант", що може створювати непотрібне непорозуміння у читачів. Також, варто уникати транслітерації, коли існують

звичайні еквіваленти, як у випадку напою "Kummel", де можна використовувати зрозумілі та прийнятні переклади, уникаючи невиправданих труднощів для читачів.

Невиправдана транслітерація призводить до негативного впливу на мову перекладу, що виражається у "забрудненні" її структури. Однак позитивною рисою транслітерації як засобу перекладу без еквівалентної лексики є її надійність, оскільки перекладач, транслітеруючи нове та невідоме слово, в основному передає лише його графічний або фонетичний вигляд. Семантичний зміст слова розкривається переважно через контекст, що дозволяє уникнути невірної розуміння нового поняття та його неправильної інтерпретації.

Недоліком транслітерації як методу перекладу є те, що механічне передавання безеквівалентної лексичної одиниці не завжди забезпечує читачеві повне розуміння нового поняття. Цей недолік можна компенсувати за допомогою приміток перекладача, які можуть бути включені у дужки або виноски.

Хоча транслітерація має свої обмеження, у певних ситуаціях вона може бути єдино можливим засобом передачі безеквівалентної лексичної одиниці при перекладі. Наприклад, для реалій із середньовічних германських міфів, таких як "Gral" (чаша з кров'ю Христа) чи "Nibelungen" (королі Бургундії), транслітерація може бути найефективнішим засобом відтворення.

Щодо калькування, цей прийом передачі безеквівалентної лексики полягає в заміщенні компонентів безеквівалентного слова чи вислову їх буквральними аналогами на мові перекладу. Наприклад, термін "дитячий садок" введено в українську мову калькою з німецького "Kindergarten", і аналогічний прийом використовується при перекладі інших термінів, таких як "комерційний банк".

2. Специфіка перекладу слів-реалій. Описовий переклад

Термін "слова-реалії" вказує на лексичні одиниці, що виражають предмети матеріальної культури та є характерними для конкретного народу, національності чи общини. Переклад реалій стає складною частиною передачі національного та історичного колориту певної країни.

Реалії представляють собою предмети, які виражають національну самосвідомість і колорит певного народу. У лінгвістиці та перекладознавстві реаліями називають слова та вирази, які позначають ці предмети. Відсутність еквівалентів у практичному досвіді носіїв мови перекладу може призводити до безеквівалентності цих лексичних одиниць.

Наприклад, деякі поняття, такі як "primaries" (попередні вибори, що визначають кандидатів у президенти від двох основних політичних партій у США), можуть бути невідомі більшості україномовних. З іншого боку, іноземцям може бути невідомо, що таке "гетьман", "макітра", "жупан" та інші реалії, які не мають відповідників у багатьох мовах.

Термін "реалії" з'явився у перекладознавстві у 40-х роках і став характерним для мови художньої літератури та масової інформації. Реалії класифікуються за групами, такими як географічні, етнографічні та суспільно-політичні. Проблеми перекладу реалій виникають через відсутність еквівалентів та потребу у передачі не лише семантики, а й національного та історичного контексту. Різні способи передачі реалій включають транскодування, калькування, описовий переклад та гіпонімічний переклад.

При виборі між транскрипцією та перекладом реалій важливо враховувати роль, яку вони відіграють у змісті тексту та якість передачі їхнього колориту, тобто унікального характеру. Згідно з думкою вчених, транскрипція може зробити слова та вислови, що є звичними для оригінальної мови, відчуженими та виділеними в мові перекладу, що призводить до

підвищеної уваги до них. Це може впливати на рівновагу між змістом та формою, порушуючи адекватність перекладу.

При передачі реалій через транскрипцію може втрачатися характерна мовна виразність та забарвлення, які є особливими для носіїв мови оригіналу. Вибір засобу передачі реалій пов'язаний з тим, наскільки читачам вже відомі ці слова та наскільки контекст може допомогти їм зрозуміти значення реалій. Важливо, щоб враження від перекладеної реалії було аналогічним до враження носіїв мови оригіналу.

3. Структурні екзотизми. Випадкові безеквіваленти

Ця категорія лексичних одиниць, яка не має еквівалентів у мові перекладу, схожа на випадкові безеквіваленти тим, що вона описує предмети та явища, які вже присутні в практичному досвіді носіїв мови перекладу, але в той же час не мають точних аналогів у цій мові. Відмінність структурних екзотизмів від випадкових безеквівалентів полягає в тому, що для мови перекладу просто відсутні засоби, схожі на ті, які є в оригінальній мові, що дозволяють створити коротше найменування для цих предметів та явищ.

Наприклад, у німецькій мові іноді одне словосполучення може виразити тонкі деталі навколишньої дійсності, що в українській мові вимагає розгорнутого опису. Обидві мови мають засоби словотворення за допомогою префіксів та суфіксів, що дозволяє їм утворювати слова, які неможливо адекватно передати в іншій мові. Такі лексичні одиниці можна передати лише за допомогою більш або менш складних словосполучень. Ці слова виглядають незвичайно та екзотично для мови перекладу, тобто мають структурний екзотизм. Ці структурні екзотизми подібні до випадкових безеквівалентів, бо обидві категорії лексичних одиниць визначають предмети і явища, які існують у практичному досвіді носіїв обох мов, проте у мові перекладу вони не мають точних еквівалентів. Наприклад, українською мовою немає окремих термінів

для відрізків доби, які в німецькій мові визначають тривалі часові проміжки, такі як "час зранку до полудня" або "час між полуднем та вечором".

4. «Фальшиві друзі» перекладача

Це клас лексичних одиниць, який відомий своєю провокативною природою та широко висвітлюється в науковій літературі. До цього класу відноситься значна частина інтернаціоналізмів, що представляють собою лексичні одиниці матеріальної області, які подібні за звучанням і/або написанням до лексичних одиниць мови перекладу. "Фальшиві друзі перекладача" - це саме ті інтернаціоналізми в мові перекладу, які можуть повністю або частково розрізнятися за значенням від своїх аналогів за звучанням та написанням в мові перекладу. Початківці в перекладі часто натрапляють на схожість у вимові, за якою можуть приховуватися суттєві семантичні відмінності (наприклад, українське "гребля").

"Фальшиві друзі перекладача" розподіляються на чотири основні типи.

Перший тип включає слова мови оригіналу, які звучать так само, як слова мови перекладу, але мають повністю відмінне значення.

Другий тип охоплює багатозначні слова мови оригіналу, де деякі значення співпадають із значенням схожого слова мови перекладу, а інші відрізняються. Ці "фальшиві" цього типу зустрічаються частіше, ніж ті, що відносяться до першого типу.

Третій тип включає лексичні одиниці мови оригіналу, які мають схоже за звучанням або написанням слово в мові перекладу, яке, за одним із своїх значень, є еквівалентом слова в мові перекладу. Проте саме це слово в мові перекладу може мати ще одне або кілька значень, які не мають спільного звучання (графічного вигляду) у мові оригіналу.

Останню, четверту групу "фальшивих друзів перекладача" складають назви різних величин вимірів, які звучать однаково в мові оригіналу та мові перекладу, але не збігаються за кількістю.

Питання для самоконтролю

1. Яке визначення можна дати терміну "транскодування" у контексті перекладу?
2. Яка лексика вважається безеквівалентною, і які основні причини цього явища?
3. Як ви можете пояснити поняття "транслітерація" у контексті перекладу, і яке завдання вона виконує?
4. Можете подати приклади калькування, які виникають у процесі перекладу?
5. Назвіть приклади описового перекладу та поясніть, як цей метод використовується в передачі значень.
6. Що означає термін "слова-реалії", і чи зустрічаються вони у перекладі між спорідненими мовами?
7. Які проблеми пов'язані із "фальшивими друзями" перекладача, і як це явище відображається у слов'янських мовах?

ТЕМА 6. ГРАМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

ПЛАН

1. Місце граматики у структурі мови та її роль.
2. Причини використання граматичних трансформацій у перекладі.
3. Різновиди граматичних трансформацій: їхні види та особливості.

1. Місце граматики у структурі мови та її роль

Мовна граMATика визначається двома основними компонентами: морфологією, яка регулює правила, пов'язані зі словами, та синтаксисом, що визначає правила формування речень. Частини мови виступають як ключові елементи в граматичній структурі, надаючи засоби для розрізнення різних аспектів об'єктів, їхніх якостей, дій та ознак.

ГраMATика взагалі відіграє центральну роль у структурі мови, як абстрактний інструмент для технічного опису мовної системи та виявлення граматичних характеристик слів. ГраMATичні ознаки є абстрактними мовними значеннями, які виражаються у стандартних формах мови, і є ключовим елементом для розуміння мовленнєвих конструкцій.

У контексті міжмовних взаємодій граMATика виявляється стійкою до впливу інших мов, утримуючи свою систему, навіть коли лексичний запас та фонетичні правила можуть змінюватися. Внаслідок цього, граматичні особливості, такі як артикль, допоміжні дієслова в питальних або негативних реченнях, узгодження часів у складних реченнях, можуть бути важкими для відтворення в інших мовах.

ГраMATичні системи різних мов виявляють велику різноманітність, ці відмінності стають проблемою для перекладачів, оскільки кожна мова має свої унікальні особливості граматики.

2. Причини використання граматичних трансформацій у перекладі

Між граматичними системами слов'янських мов існують специфічні відмінності, які впливають на вибір граматичних трансформацій у процесі перекладу.

Дві основні причини граматичних трансформацій - відсутність формального граматичного еквівалента в одній з мов і різниця у сфері застосування граматичних елементів. Граматичний аспект перекладу характеризується жорстко детермінованими відносинами між мовами-джерелом і перекладу, що приводить до автоматичного вибору граматичних одиниць у мові-перекладі відповідно до системних правил.

Трансформації граматичних елементів у процесі перекладу є системно обумовленими і виникають як результат системних відносин між мовами. Деякі трансформації, такі як заміна граматичного роду іменників, є абсолютно автоматичними, не залежать від волі перекладача. Однак у системах граматики завжди існують елементи, які допускають певну варіативність у перекладі, обумовлену синонімією виразів, використанням одного елементу над іншим, або наявністю лакун в граматичній системі однієї з мов.

3. Різновиди граматичних трансформацій: їхні види та особливості

Види граматичних трансформацій різноманітні та численні, завдяки чому важко скласти повний перелік. Граматичні нюанси, що стосуються як морфології, так і синтаксису, завжди залишають простір для несподіваних варіацій у перекладі. Однак їх можна узагальнити до чотирьох основних типів: заміни, перестановки, добавлення та опущення.

Заміни - один із найпоширеніших видів граматичних трансформацій, охоплюючи як морфологічні, так і синтаксичні аспекти. Вони включають в себе зміну роду і відмінка іменників, перехід від однини до множини, заміну

пасивних конструкцій активними і навпаки, а також заміну інфінітивних або герундіальних конструкцій підрядними реченнями.

Модальні дієслова у германських мовах мають більш різноманітні відтінки, відсутні у слов'янських, що вимагає заміщення відсутніх слів близькими за значенням. Також спостерігається заміна граматичних категорій часу, що відсутні у деяких слов'янських мовах, наприклад, українській та польській граматиках.

Перестановки – інший тип граматичних трансформацій, який включає зміну лінійного розташування елементів висловлювання, переважно членів речення. Ці перестановки викликаються відмінністю норм граматики різних мов. Наприклад, конструкція "There are many people at the bus stop" українською може мати переклад "На автобусній зупинці багато людей" або "Людей на автобусній зупинці багато" і т.д.

Також варто відзначити зміну порядку слів у перекладі питальних речень, особливо коли вони містять прийменники, які в українському варіанті можуть бути висунуті на передній план, тоді як у англійському варіанті вони можуть знаходитися в кінці.

Безособові речення в українській мові, які описують моральний або фізичний стан людини чи об'єкта, у англійській мові зазвичай виражаються особовими реченнями, де присудок представлений конструкцією *to be* + прикметник. При перекладі таких речень на українську мову часто відбувається перестановка майже всіх елементів речення. Наприклад: "Cyrus is rather hot in summer" перекладається як "Влітку на Кипрі дуже спекотно".

У багатьох випадках використовується комбінація перестановок та заміни частин мови, які входять до складу оригінального речення. Цей прийом є досить поширеним у практиці перекладу.

Додавання – це граматична трансформація, при якій у перекладеному тексті додаються нові лексичні елементи, що експліцитно розкривають граматичне значення, яке було виражено у оригіналі. Наприклад, українська

граматика дозволяє формування загального питання за допомогою одного смислового дієслова "Знаєте?", тоді як англійська мова вимагає допоміжного дієслова та специфічного порядку слів: "Do you know?".

Опущення - це граматична трансформація, коли в перекладі відбувається вилучення надлишкових мовних одиниць. Це може стосуватися елементів, пов'язаних зі структурою мови. Наприклад, займенники, які є надлишковими в англійському реченні згідно з системними правилами, можуть бути опущені у перекладі, як у прикладі "I washed myself" перекладається як "Я вмився / Я умився".

Як відомо, у багатьох слов'янських мовах відсутні артиклі та допоміжні дієслова у запитальних чи заперечних реченнях, і тому вони не передаються в перекладі взагалі.

Граматичні трансформації є найефективнішим засобом досягнення еквівалентності в перекладі. Важливо звертати увагу на те, що лексичні одиниці, які несуть поняттєвий зміст тексту, часто виражаються у конкретних граматичних формах, і ці форми можуть містити додаткову денотативну інформацію. Це підтверджує, що передача значень граматичних одиниць має велике значення в перекладі.

Важливо мати на увазі, що для успішного перекладу та виявлення необхідного відтінку значення чи граматичного нюансу перекладачу необхідно мати високий рівень володіння рідною мовою в активній формі. Перекладач повинен глибоко розуміти структуру своєї рідної мови і прагнути постійно розширювати свої знання, щоб ефективно працювати з іноземними мовами.

Питання для самоконтролю:

1. Яким чином розташована граматика у структурі мови?
2. Як взаємозв'язані поняття "еквівалентність" та "граматична трансформація"?
3. Які є приклади граматичних трансформацій?
4. Які види граматичних трансформацій можна визначити?

ТЕМА 7. ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

ПЛАН

1. Унікальні аспекти професійної діяльності перекладача.
2. Актуальний стан фахової підготовки перекладачів у сучасних умовах.
3. Етичні норми та правила поведінки у сфері перекладацької діяльності.
4. Особливості мовного висловлення та культура мовлення у роботі перекладача.

1. Унікальні аспекти професійної діяльності перекладача

У сучасному світі, розглядаючи важливість, підходу до визначення пріоритету між усним та письмовим перекладом, виникає деяка складність. З одного боку, письмовий переклад забезпечує фіксацію творів різних жанрів, стилів, що надає можливість сучасним та майбутнім поколінням вивчати різноманіття літературних творів. З іншого боку, у сучасних умовах зростає важливість актуальних, своєчасних та термінових перекладів для вирішення різноманітних питань, як робочих, так і побутових. Багато ситуацій, включаючи обговорення, консультації, та рішення проблем, вимагають усного перекладу, який забезпечує негайність та ефективність спілкування.

Робота перекладача визначається консервативністю та вимагає великої уваги до деталей, включаючи терпіння, витримку, стилістичну правку тексту та точний вибір слів. Перекладач, який працює у синхронному режимі, повинен мати великий словниковий запас, високий рівень концентрації та вміння працювати в будь-яких умовах. Він також повинен володіти навичками послідовного та синхронного перекладу, проявляти ерудицію, актуалізувати необхідні знання для правильного розуміння оригіналу повідомлення.

Отже, вибір між усним та письмовим перекладом залежить від власних здібностей перекладача та його цілей, а обрана спеціальність вимагає від нього

як фізичної витривалості, так і глибоких перекладацьких та мовних знань, навичок взаємодії з психологією людини та дипломатією. Таким чином, для досягнення успіху в цій професії необхідно свідомо визначити свої мети та систематично працювати над їх досягненням.

2. Актуальний стан фахової підготовки перекладачів у сучасних умовах

Професія перекладача в наш час є вельми відповідальною і ключовою у вирішенні міжкультурних і мовних завдань. Здатність створювати текстові матеріали, які переймають культурні та мовні бар'єри, є важливою частиною компетенції перекладачів. Вони виступають консультантами і референтами для своїх клієнтів і замовників перекладів. Перекладачі є експертами у своїй сфері і несуть відповідальність за якість своєї роботи. Вони виконують завдання, які замовники не можуть виконати без їхньої допомоги.

Умови професійної діяльності перекладача визначаються метою і характером матеріалів, які вони використовують. Перекладачі працюють з різними текстами, надаючи їм форму для міжкультурної комунікації і ефективного "продажу" своїх перекладів.

Згідно з Ю. Хольц-Мянттярі, перекладацька компетенція включає здатність "специфікувати" майбутній текст, чітко пояснювати його функції та умови використання. Важливо аналізувати комунікативні цілі замовника та автора тексту, а також ураховувати адресата перекладу в межах відповідних культур.

Також, перекладач повинен "проекувати" тексти, що передбачає володіння не лише мовною компетенцією, але й розумінням, як говорять і пишуть в інших культурах. Це включає знання питань, які можуть бути торкнуті в бесіді, ефективні аргументаційні стратегії та правила комунікації.

Підсумовуючи, перекладач повинен володіти багатьма навичками, включаючи аналітичні, мовленнєві та міжкультурні вміння, а також вміння працювати в різних ситуаціях та швидко реагувати на зміни.

Спроба Ю. Хольц-Мянттярі інтегрувати свою концепцію з біологічно-соціальними аспектами перекладацької діяльності становить науковий інтерес. Відзначається, що будь-яка перекладацька діяльність має свою власну структуру, включаючи такі ролеві фактори: характер операції (що саме робиться), позиція операції у часі і просторі (де і коли відбувається), функція операції (чому і з якою метою вона виконується), професійний аспект операції (як і за допомогою чого вона виконується). Перекладач, створюючи текст, прагне правильно побудувати його структуру для досягнення поставленої замовником мети.

Таким чином, підготовка перекладачів виявляється складною задачею, що потребує розв'язання багатьох проблем. Вона повинна бути системною, цілісною і комплексною, відповідати вимогам сучасності. Професійний рівень перекладача визначається його здатністю адаптуватися до різних умов діяльності, а навички адаптивності формуються завдяки навчанню та систематичній праці.

Шлях перекладача визначається труднощами, оскільки об'єктом перекладу не є лише окреме слово чи речення. Предметом перекладацького процесу може бути вербальна або невербальна ситуація, тому використання терміна "філолог-перекладач" для позначення суб'єкта перекладацького процесу є виправданим.

Сучасний перекладач повинен мати глибокі знання теорій та принципів сучасного перекладознавства та розбиратися в методиках аналізу фонові інформації. Важливо орієнтуватися в лінгвокультурних аспектах слова, розуміти позатекстові структури, етномовний компонент, індивідуальний стиль перекладача, мистецтво відтворення образу в поетичному перекладі, концептуальну інформацію в тексті перекладу, прагматичні трансформації під

час процесу перекладу, а також збагачуватися знаннями про типи і функції перекладу, функціонування символу в структурі тексту мови оригіналу та цілого тексту, контекстуальну та стилістичну десемантизацію слів, міжконтекстуальні категорії і багато іншого.

Майбутні перекладачі отримують теоретичні та практичні знання на аудиторних і позааудиторних заняттях. Зазвичай в навчальному процесі використовується інтеграція теоретичних та практичних завдань, відбувається філологізація навчання та поетапний контроль знань. Новими підходами є створення "майстерні майбутнього перекладача", де студенти можуть випускати газети та альманахи, влаштовувати виставки творчих робіт, виступати на радіо та телебаченні, редагувати тексти матеріалів та брати участь в інших творчих ініціативах.

3. Етичні норми та правила поведінки у сфері перекладацької діяльності

Перекладацький етикет, або морально-етичний кодекс перекладача, охоплює в собі широкий спектр правил поведінки, які перекладач повинен усвідомлювати та дотримуватися як у суспільстві, так і під час роботи та у позаробочий час. Цей кодекс визначає високі стандарти моралі та етики, якими має керуватися перекладач у своєму професійному та особистому житті.

Метою теорії та практики перекладу як навчальної дисципліни є формування компетенції та компетентності, гуманістичного світогляду та поваги до загальнолюдських та національно-культурних норм етикету. Основними напрямками морально-етичного розвитку майбутнього перекладача є формування правильного розуміння та об'єктивної оцінки суспільно-політичних подій у світі, високоморальних норм і правил поведінки в будь-яких ситуаціях, оволодіння професійними та фоновими знаннями, а також вміння вести зустрічі, бесіди, дискусії тощо.

Перекладач завжди повинен дотримуватися високих стандартів порядності та бути вихованим, витриманим та терплячим у відношенні до інших. Він має виявляти уважність до свого оточення і своєї праці. Працездатність перекладача повинна бути підтримана ретельною підготовкою, яка включає як професійні знання, вміння та навички, так і глибоке розуміння фонових аспектів.

Перекладач повинен мати високий рівень адаптації до різних ситуацій, бути здатним терпляче та витримано реагувати на різноманітні ситуації та дії осіб, включаючи провокаційні. Його реакція повинна бути визначена адекватним становищем, але в обов'язкових межах закону. Готовність працювати понаднормово є важливою частиною його професійної етики, при цьому підтримка задовільного стану здоров'я та підтримання гарної фізичної форми стають необхідністю.

Перекладач повинен володіти навичками миттєвого аналізу висловлювань, враховуючи комунікативні установки ситуації спілкування. Важливо мати здатність перекладати некоректні, грубі вирази, а також емоційно заряджені вислови, зберігаючи сенс та етичність. Вміння орієнтуватися в особливостях національно-культурної поведінки різних країн є ключовим, включаючи закони, традиції, етикет та інші аспекти.

Будучи освіченою особою, перекладач ніколи не виявляє неповаги або непорядності до інших. Незалежно від посади, він завжди ставить високі вимоги до себе щодо зовнішнього вигляду та поведінки. Він вибирає стриманий та діловий стиль, уникаючи виокремлення на зустрічі через одяг, зачіску, парфуми чи поведінку.

Історія показує приклади перекладачів, які виконували різноманітні завдання поза безпосередньою перекладацькою діяльністю. Незважаючи на це, вони завжди відстоювали інтереси тієї установи чи країни, на користь якої працювали. Молоді перекладачі сучасності повинні бути уважними та обережними у відношенні до учасників зустрічі, уникаючи ситуацій, які можуть

призвести до моральних чи матеріальних збитків для їхньої установи чи країни.

Сучасне життя представляє собою високодинамічний процес, в якому кожна країна може зіткнутися з різними негативними подіями та труднощами, будь то економічні, політичні або інші. Проте ці труднощі не повинні викликати нарікань або скарг, але важливо зберігати в себе почуття патріотизму, любові, відданості і вдячності своїй країні та народу протягом усього життя.

Однією з ключових рис справжнього перекладача є його пунктуальність і, можна сказати, педантичність. Це охоплює не лише вчасність виконання перекладацьких завдань, але й уважність до якості виконаної роботи. Перекладач повинен дотримуватися зазначених термінів, утримувати високий рівень якості у своїй діяльності та уникати недоліків, таких як втрата документів, зіткнення з запізненням на події, переговори та інші аспекти, які можуть негативно вплинути на його репутацію.

Щодо вибору завдань, перекладач має з'ясувати замовнику всі деталі, пов'язані із замовленням, такі як вид перекладу та мета його виконання. Основні принципи включають точність, невідхильність від зазначених параметрів, врахування особливостей національно-культурної поведінки різних країн, дотримання вимог замовника та інші.

Також слід зазначити, що робота перекладача, як письмова, так і усна, має свої труднощі та особливості. Відзначається, що хоча виглядає так, ніби тлумач легше працювати, оскільки він не обмежений часом, це не так. Тлумач повинен працювати швидко, без можливості заглядання у словник, і точно передавати весь зміст вислову, що вимагає від нього великої професійної підготовки та негайного відтворення інформації. Таким чином, праця тлумача визнається вимогливішою з точки зору професійної підготовки порівняно із роботою перекладача, хоча не кожен перекладач може наважитися виступити тлумачем, особливо синхроністом.

Твердження про те, що навички стилістичного вдосконалення тексту є характерними як для перекладачів, так і для тлумачів, викликає певний резонанс, оскільки ступінь володіння цими навичками може відрізнятись в залежності від конкретного фахівця. Однак важливо враховувати, що ці вміння входять у сферу дії обох категорій професіоналів — перекладачів і тлумачів — хоча й у різних пропорціях.

Не менш суттєвим є твердження про те, що перекладач завжди має виступати в ролі помічника свого керівника. Фактично, йому слід мати глибоке розуміння внутрішніх справ своєї установи, політичного ландшафту країни та стратегічних цілей в конкретних діалогах. Важливо прогнозувати всі можливі наслідки перекладу та вирішення різних питань, а також сповіщати керівника про можливі непорозуміння чи помилки, упереджуючи їх виникнення. Це особливо актуально на вищих рівнях суспільно-політичної діяльності, таких як угоди, документи, переговори та інші стратегічні аспекти, де перекладач виступає важливим посередником. Отже, для вдачного виконання всіх обов'язків перекладачеві необхідно мати дипломатичні навички та високий рівень психологічного розуміння ситуацій.

4. Особливості мовного висловлення та культура мовлення у роботі перекладача

Як вже було зазначено раніше, перекладач не може обійтись без філологічної освіти, але його функції виходять за межі суто філологічної сфери. Важливо, щоб перекладач мав вільне володіння не лише мовою оригіналу, але й мовою перекладу. Його лінгвістична компетенція тісно пов'язана із соціальною компетенцією. Статус перекладача має обширне значення, оскільки процес перекладу є багатофункціональною комунікативною діяльністю: це спілкування між джерелом і перекладачем з одного боку, та між перекладачем і отримувачем — з іншого. Перекладач є

тлумачем тексту, ситуації, виконує роль Гермеса, який з'ясовує, експлікує інформацію, передає її отримувачам, створюючи умови для міжмовної комунікації між представниками різних країн.

Базова підготовка перекладача передбачає освоєння філологічних, перекладацьких, лінгвокраїнознавчих та інших спеціалізованих курсів, що становлять основу для вивчення перекладу. Під час виконання перекладу важливо ретельно аналізувати мовний зміст тексту, проводити перекладознавчий аналіз оригіналу та уважно перевіряти перекладений твір. Перекладач не повинен боятися використовувати словники, щоб уникнути залишення в тексті мовних неврозумілих моментів, двозначності чи так званих "білих плям". Ці аспекти не лише представляють собою лінгвістичні аномалії, але й свідчать про професійні недоліки перекладача, такі як невідомість специфічних особливостей іноземних мов, неуміння використовувати відповідні мовні етикетні форми та розуміння мовної культури.

Культура мовлення перекладача включає в себе не лише відповідність визначеним у даному суспільстві формам мовного етикету, а й риторичні вміння, володіння власним голосом, логічне та послідовне висловлювання думок. Важливими є також відсутність мовних та слухових дефектів, вміння слухати співбесідника та створювати комфортні умови для спілкування, особливо в умовах підвищеної емоційної або психічної напруженості.

Риторичні здібності перекладача, які визначають його здатність ефективно та виразно спілкуватися, охоплюють широкий спектр аспектів:

1. Вміння красномовно висловлюватися: Здатність виразно і переконливо формулювати свої думки та ідеї, використовуючи багатий мовний арсенал.
2. Знання літературних творів та цитування: Обізнаність із літературою дозволяє перекладачу вдало використовувати цитати та вирази для подання виразності й стилістичної насиченості тексту.

3. Навички зацікавлення співбесідника: Здатність зацікавити та утримати увагу аудиторії під час спілкування або презентації.
4. Просте та зрозуміле пояснення: Вміння передавати складні ідеї або інформацію простими та зрозумілими словами.
5. Голосові якості: Вміння правильно користуватися тембром, ритмом, мелодійністю голосу для створення приємного та ефективного мовлення.
6. Правильне ставлення запитань: Важлива навичка постановки питань для здобуття необхідної інформації.
7. Лаконічність та точність висловлення: Здатність виражати думки чітко та коротко, уникати зайвих деталей.
8. Утримання у пам'яті перекладеного тексту: Можливість запам'ятовувати та точно відтворювати уривок тексту, що перекладався.
9. Логічне викладання інформації: Вміння структурувати висловлення, щоб передати перекладену інформацію повністю та логічно.
10. Нівелювання ілюктивної сили висловлення: Здатність адаптувати емоційний тон, спрямованість висловлення, щоб передати інтонаційні відтінки оригіналу.

Відмова від цих аспектів та недбалість перекладача можуть призвести до фальсифікації змісту оригіналу, особливо коли стикається з "фальшивими друзями перекладача" – словами чи виразами, що схожі на омоніми, але мають різне лексичне значення. Такі недоліки можуть виникнути через неуважність або недостатню філологічну підготовку перекладача. І, нарешті, висока ефективність перекладу та майстерність викладу залежать від широкого фону знань перекладача, що включає як глибокі лінгвістичні знання, так і розуміння суміжних, не тільки перекладацьких дисциплін.

Перекладачеві допомагає глибоке розуміння мети тексту, виважене осмислення матеріалу мови-оригіналу, вміння майстерно викласти інформацію відповідно до норм мови-перекладу. В сучасному світі роль

перекладача визначається принципом прагматики та комунікативного підходу до навчання мов. Він несе велику відповідальність за точність фактичної інформації, достовірність викладення подій у перекладі, а також за вираження емоційної та раціональної сутності.

Активне використання мовних одиниць та застосування функціонально-системного підходу стає невід'ємною частиною перекладів, в яких пояснюються різноманітні тексти, відтворюється офіційна лексика в діловій документації, розкривається логічна аргументація в наукових текстах та висвітлюється психологічний вимір художніх творів.

Питання для самоконтролю:

1. Які аспекти характеризують специфіку професії перекладача?
2. Яке визначення можна надати терміну "перекладацький етикет"?
3. Які риторичні навички є необхідними для успішної діяльності перекладача?
4. Які елементи складають фахову підготовку в галузі перекладу?
5. Як визначається відмінність культури мовлення перекладача від традиційного трактування цього поняття?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амеліна С. М. Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2018. 234 с. (не перевидавалось).
2. Амеліна С. М., Тарасенко Р. О. Підготовка перекладачів у зарубіжних університетах до застосування інформаційних технологій: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2018. 256 с. (не перевидавалось)
3. Гудманян А. Г., Сітко А. В., Єнчева Г. Г. Основи перекладознавства: Навчальний посібник для студентів спеціальності 035 «Філологія». Вінниця : Нова Книга, 2020. 352 с.
4. Дерік І. М Теорія та практика перекладу. Аспекти перекладу: підручник для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня першого, другого, третього та четвертого років навчання денної та заочної форми навчання. Одеса: Університет Ушинського, 2022. 246 с.
5. Енциклопедія перекладознавства: у 4 т. Т. 1 : пер. з англ. / за ред.: ІвзГамбіера та Люка ван Дорслара; за заг. ред.: О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого. Вінниця: Нова Книга, 2020. 560 с.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні, та жанрово стилістичні проблеми: навчальний посібник; вид. 5-те, випр. Вінниця: Нова Книга, 2018. 656 с. (не перевидавалось)
7. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на укр. мову. Ч.ІІ. Термінологічні і жанрово-стилістичні труднощі. Київ-Кременчук: вид-во Київського ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2019. 251 с.
8. Мірам Г. Е., Дайнеко В. В., Тарануха Л. А., Грищенко М. В. Основи перекладу: курс лекцій; навчальний посібник. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2018. 225 с. (не перевидавалось).

9. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с. (не перевидавалось).
10. Ahmad K., Rogers M. (2020). Corpus linguistics and terminology extraction. *S. E. Wright and G. Budin (eds.), The Handbook of Terminology Management: Application- Oriented Terminology Management*, vol. 2. Amsterdam: Benjamins, 725–760.
11. Ballester A., Jimenez C. (2019). *Approaches to the teaching of interpreting: mnemonic and analytical strategies*. In Dollerup and Lindegaard (237–243).
12. CEN (2019). *European Standard EN 15038, Translation Services: Service Requirements*. Brussels: European Union.